

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет іноземних мов
Кафедри теорії і практики перекладу

Кваліфікаційна робота
ДІАЛЕКТИЗМИ В МОВЛЕННІ ПЕРСОНАЖІВ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ
АСПЕКТ

Спеціальність 035 Філологія
Освітня програма «Англійсько-український переклад»

Здобувачки другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Гонти Христини Павлівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри теорії і практики перекладу
Караневич Мар'яна Ігорівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат філологічних наук, доцент
кафедри англійської філології та методики
навчання англійської мови
Довбуш Ольга Іллівна

Тернопіль – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ	8
1.1. Діалектизми як лінгвістичне явище	8
1.2. Класифікація діалектизмів	15
1.3. Функції діалектизмів у художній літературі	21
1.4. Труднощі перекладу діалектизмів	24
Висновки до розділу 1	28
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ ДІАЛЕКТИЗМІВ У МОВЛЕННІ ПЕРСОНАЖІВ	30
2.1. Стратегії перекладу соціальних діалектизмів в англійсько-українській мовній парі	30
2.2. Способи відтворення територіальних діалектизмів в англійсько-українській мовній парі	40
2.3. Порівняльний аналіз способів перекладу діалектизмів в обраних творах	48
Висновки до розділу 2	52
ВИСНОВКИ	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	57
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	63

ВСТУП

Діалектизми як одиниці, що маркують соціальну та територіальну варіативність мови, становлять один із найбільш показових каналів культурної інформації в художньому дискурсі; саме через них текст фіксує просторову локалізацію, соціальну стратифікацію й прагматику усного мовлення. В англо-українському перекладі ця сфера виявляється особливо чутливою: поєднання асиметрії мовних систем, різних традицій літературної норми та неоднакової толерантності читачів до графічної імітації звучання зумовлює потребу в зважених рішеннях між нормалізацією та компенсацією.

Стан розробки проблеми засвідчує тривалу увагу мовознавства до варіативності й діалектної карти англійської та української мов. Перекладознавчий аспект проблеми висвітлено у працях, що розмежовують буквальний і адаптивний підходи, вводять інструменти компенсації та пояснюють ризики калькування [48; 56; 57]. Українська дослідницька традиція послідовно розглядає діалект як ресурс стилістики та як об'єкт лексикографічної репрезентації, що дозволяє зіставити зарубіжні моделі з українською нормою та з нашим досвідом відтворення діалектної лексики у художній прозі [2; 18; 31]. На цьому тлі доцільним є прикладний аналіз перекладацьких рішень на зіставному корпусі, який включає різні типи діалектів (соціальні та територіальні).

Обрана тема є релевантною для сучасного перекладознавства з огляду на посилення інтересу до соціолінгвістичних параметрів тексту й до ролі «іншомовності» як засобу творення персонажів, композиційної організації та стилістичного рельєфу, що зумовлює **актуальність** магістерської роботи. Дослідження зосереджується на двох групах діалектного матеріалу – соціальних і територіальних маркерах – та на способах їх відтворення в українських перекладах англійської прози XIX століття, де діалектні інструменти виконують різні функції.

Об’єктом дослідження є функціонування діалектизмів в англomовному художньому тексті.

Предметом дослідження виступають способи відтворення соціальних і територіальних діалектизмів в англо-українській мовній парі.

Мета роботи – виявити ефективні перекладацькі рішення при відтворенні діалектних маркерів різної природи у мовленні персонажів художніх творів.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- 1) описати діалектизми як лінгвістичне явище, їх функції та запропоновані дослідниками класифікації;
- 2) встановити труднощі перекладу діалектизмів;
- 3) систематизувати стратегії передачі соціальних діалектизмів;
- 4) описати способи відтворення територіальних діалектизмів;

Матеріалом дослідження стали романи Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра» у перекладі Юрія Корецького, «Пригоди Гекльберрі Фінна» у перекладі Віктора Шовкуна, Емілі Бронте «Буремний перевал» у перекладі Оксани Андріяш та Вільяма Текерея «Ярмарок суєти» у перекладі Ольги Сенюк. Ці твори обрано через різні типи діалектної маркованості: соціальні діалекти й розмовні реєстри американської англійської в М. Твена, територіальний йоркширський діалект у Е. Бронте та міське кокнійське мовлення у В. Текерея. Крім того, в їх українських перекладах продемонстровано різні тактики від нормалізації до лексико-інтонаційної компенсації. Крім того, обраний матеріал дослідження дозволяє простежити, як соціолінгвістичні параметри тексту впливають на перекладацькі рішення.

Теоретична цінність роботи. Дослідження формує порівняльний аналітичний інструментарій для оцінювання відтворення діалекту в перекладі, що може бути використаний для подальших типологічних студій, у навчальних курсах з теорії перекладу та стилістики, а також як підґрунтя для укладання рекомендацій щодо передачі діалектної маркованості в українській перекладацькій практиці.

Практичне значення полягає у можливості застосувати результати роботи у навчальних курсах з художнього перекладу, стилістики та редагування.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки роботи представлені у публікації авторки у Магістерському науковому віснику Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2025, вип. 44, с. 20–23), де розглянуто підходи до відтворення територіальних діалектизмів в англійсько-українській мовній парі.

Структура роботи відповідає логіці дослідження. У розділі 1 подано теоретичні засади: визначення діалектизмів, їх класифікацію та функції в художньому тексті, а також огляд перекладацьких труднощів і стратегій. Розділ 2 містить практичний аналіз: описано стратегії відтворення соціальних діалектизмів; розглянуто способи передачі територіальних діалектизмів; сформульовано узагальнюючі висновки щодо доцільності нормалізації, компенсації та адаптації. Роботу доповнюють висновки, список використаної літератури та список джерел ілюстративного матеріалу.

Обсяг роботи складає 60 сторінок. Список використаних джерел налічує 71 позицію.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ДІАЛЕКТИЗМІВ

1.1. Діалектизми як лінгвістичне явище

У сучасній лінгвістиці діалект не розглядається як відхилення від норми чи вторинна форма мови. Ідея про те, що діалекти є мовою «нижчого» статусу, більше не відповідає актуальному науковому підходу. Натомість діалект трактується як структурно організований варіант мови, що має власну граматику, лексику і фонетику. За спостереженням Дж. Чемберса та П. Трудгіла, кожна людина говорить певним діалектом, зокрема й ті, хто користується стандартною мовою, оскільки сам стандарт є формалізованим і кодифікованим різновидом одного з діалектів [51, с. 3].

В українській мовознавчій школі аналогічну думку обґрунтовують О. Железняк та Л. Масенко, які вказують на те, що діалекти є складовою частиною національної мови, функціонують паралельно з літературною формою і не вступають із нею у конкуренцію, а виконують інші, не менш важливі, комунікативні завдання [14; 33, с. 575]. Такий підхід дозволяє не зводити діалект лише до локальної мовної практики, а розглядати його як самостійне і значуще явище національного мовного процесу [25; 26].

У сучасному мовознавстві спостерігається розмаїття підходів до розуміння діалектної системи, серед яких окрему увагу привертають концепції, що акцентують або на системному характері діалектів, або на їхній локалізованості. Як зазначають М. Железняк і Л. Масенко, в одних традиціях перевага надається опису сукупності мовних явищ як цілісного комплексу з внутрішньою організацією, що включає ядро і периферійні елементи, тоді як в інших домінує уявлення про мовний простір як мозаїку локальних варіантів, без чітко вираженої структури [14]. Такий методологічний поділ, заснований на

різному трактуванні природи мовної варіативності, визначив подальші підходи до географічного опису мовних явищ.

Пошук інструментів для фіксації цієї варіативності зумовив виникнення лінгвістичної картографії – напряму, що вивчає мову у просторі за допомогою візуальних репрезентацій. Саме з такої перспективи було сформовано низку мовних атласів, які демонструють територіальний розподіл окремих мовних рис і відображають діалектні межі через систему ізоглос. У цьому контексті, за спостереженням згаданих дослідниць, мапування стає не лише технічним інструментом, а й засобом осмислення природи мовної диференціації, що дозволяє поєднувати емпіричне спостереження з аналітичним моделюванням [14].

У ході спостережень за просторовим розміщенням мовних варіантів виявляється закономірність: чітких ліній, які б відмежовували один діалект від іншого, здебільшого не існує. Те, що у певній місцевості вважають звичним способом мовлення, за кілька десятків кілометрів звучить інакше, проте для носіїв обох варіантів це не створює враження мовної чужості. На тлі таких спостережень і постала ідея діалектного континууму – безперервної мовної смуги, в межах якої крайні точки можуть значно відрізнитися, але перехід між ними відбувається поступово й логічно. Цей порядок не є хаотичним – він має свою внутрішню закономірність, яка особливо виразно проявляється у романських мовах Піренейського півострова [51, с. 6].

В українській діалектології принцип поділу мовної території переважно вертикальний – від найбільших до найменших одиниць. Найвищий рівень становлять наріччя: три основні зони – північна, південно-східна та південно-західна – охоплюють усю географію функціонування української мови. Кожне з наріч об'єднує групу говорів, що поділяють спільні риси на рівні звукової системи, словника чи граматики [17, с. 97]. Наступний рівень – це власне говори, які вже більше «прив'язані» до конкретних мікрорегіонів. Найнижчий щабель займає говірка – мовна практика одного чи кількох сусідніх сіл.

Найнижчим рівнем територіальної диференціації мови є говірки – локальні мовні системи, характерні для окремих сіл або груп населених пунктів. Саме ці мовні одиниці, хоч і рідко потрапляють до академічних словників і систематичних описів, становлять основу живого мовного середовища. У говірках, іноді майже непомітно, зароджуються нові мовні явища, зокрема ті, що згодом можуть проникати в усний різновид літературної мови. Для визначення меж між різними мовними зонами застосовується метод ізоглос – умовних ліній, які фіксують поширення певної мовної ознаки. На діалектологічних картах ці ізоглоси утворюють складну мережу, за якою можна простежити, де саме мовні риси починають відхилятися або сходяться [22, с. 102].

Часто доводиться чути, як терміни «діалект» і «діалектизм» використовуються як взаємозамінні, однак вони мають різний обсяг. Перший стосується цілісної мовної системи, другий – окремих мовних елементів. Діалектизми – це слова, граматичні форми чи звукові особливості, що обмежені в ужитку певною територією. У межах цієї території вони не сприймаються як щось «неправильне» – радше навпаки, є звичними й органічними. Їх не слід плутати з жаргоном: функція діалектизму – не соціальна ідентифікація, а збереження мовної традиції. У літературній мові вони марковані стилістично, але для носіїв – це частина звичного мовлення [17, с. 286].

Діалекти нерідко зберігають мовні елементи, які в літературній мові або спрощені, або зовсім зникли. Вони чутливі до змін, спричинених віком, освітою, соціальним статусом, гендером. Як зазначає Ф. Хакамі, словниковий склад діалектів змінюється через запозичення та новотвори, що виникають як результат міжмовного контакту або мовної інновації всередині спільноти [53, с. 220]. Такі зрушення особливо помітні між поколіннями: молодші носії використовують інші слова, ніж старші, що іноді ускладнює комунікацію і сприяє зникненню архаїчної лексики. У діалекті ці процеси простежуються чіткіше, ніж у стандартизованій мові, що робить його цінним джерелом для фіксації мовних змін. Як слушно зауважує П. Керсвілл, активне спілкування між

мешканцями різних регіонів сприяє редукції локальних ознак і виникненню певного узагальненого койне, що стирає різницю [54, с. 4].

Співвідношення між діалектною та літературною мовами постійно перебуває у фокусі соціолінгвістичних дискусій. Територіальний діалект, згідно з дефініцією у «Словнику лінгвістичних термінів», – це мовна структура, прив'язана до певного географічного простору й обмежена у функціональному застосуванні, хоча й залишається елементом ширшої мовної системи [7]. Незважаючи на ці обмеження, діалекти мають можливість впливати на літературну норму – насамперед через лексику. Досить часто саме з говірок до літературної мови входять нові одиниці, особливо в моменти пошуку свіжих змістів чи експресивного вираження. Один із таких прикладів – лексичне підґрунтя, запозичене з середньонаддніпрянських говірок, що, вочевидь, стало основою для формування сучасного стандарту [15].

Якщо позбутися ідеї про мову як сталу матрицю з чітко заданими межами, діалекти починають відкриватися як гнучкі й динамічні системи. Їхні внутрішні механізми – не безладні. Навпаки, вони функціонують за певною внутрішньою логікою, притаманною саме цій мовній спільноті. М. Голянич зазначає, що діалектизми не є хаотичним нашаруванням – це упорядковане утворення з визначеними межами застосування, навіть якщо ці межі не збігаються з офіційною нормою [7, с. 59]. Саме в цій напрузі – між периферійністю та внутрішньою впорядкованістю – полягає дослідницький інтерес до діалектної лексики.

Часто діалектне слово не є варіативною формою загальновідомого – воно фіксує унікальні поняття або досвіди, що не мають прямого еквівалента у стандартизованій мові. Іноді літературна мова взагалі оминає такі явища або намагається передати їх неточно, через перифраз. Проте діалекти зберігають ці реалії завдяки їхній нерозривній пов'язаності з побутом, локальною культурою, ремеслами, ландшафтом і життєвими ритмами. Через цю щільну вкоріненість передати таку лексику іншими мовними засобами часто виявляється складним

завданням: кожне слово несе з собою контекст, іноді навіть цілі фрагменти досвіду [39, с. 19].

У просторі літературної мови діалекти ніколи не перебувають у повній ізоляції. Вони постійно перетинаються з елементами просторіччя, розмовної мови, локальних варіантів і гібридних форм. Це не застигли уламки, а активні гравці мовного поля. С. Бирик слушно зауважує, що позначка «розмовне» не завжди уточнює, чи маємо справу з діалектом, жаргоном чи просторіччям, хоча ці явища нерідко переплітаються [2, с. 63]. У цьому випадку йдеться не стільки про термінологічну нечіткість, скільки про пластичність самої мовної матерії, що змінюється разом із соціальними й культурними умовами.

Звертає на себе увагу і те, як діалектизми розподіляються у словниковому складі. Помітно, що найчастіше вони пов'язані з лексикою, яка стосується довкілля, сільського побуту, родини. А от у технічній чи науковій сфері такі утворення практично відсутні [39, с. 20]. Це певною мірою окреслює межі функціонування діалектної лексики, яка вкорінена у щоденному досвіді.

Передача діалектів на письмі – справа непроста. Варіативність звучання, відсутність єдиної орфографічної традиції, особливості вимови – усе це створює серйозні бар'єри. М. Навальна справедливо відзначає, що інтонаційна та ритмічна будова усної мови часто не піддається точному запису [29, с. 53].

При розгляді діалектів часто стикаються два бачення. Традиційна лінгвістика прагне до впорядкування, до фіксації норм, тоді як діалектологія, навпаки, зосереджується на багатоманітності, на живій змінності та прив'язаності до місця. З цієї перспективи особливо важливими є поняття автономності діалекту і його підпорядкованості літературній нормі – або гетерономності, як це формулює В. Лісовий [23].

Не можна не зважати й на соціальний вимір. Часто діалектизми сприймаються як мовлення «нижчих» прошарків – сільських чи робітничих. Це ставлення формує певне упередження щодо їхньої цінності. А проте саме в діалектах часто залишаються живими мовні риси, які давно втратили місце в літературній нормі.

Перші етапи інституційного формування діалектології пов'язані передусім із європейською лінгвістичною традицією, зокрема німецькою та британською школами, які заклали підвалини для системного вивчення територіальних варіантів мови. Як зазначає О. Стреленко, саме в цих наукових середовищах було вироблено методологічні принципи опису діалектів, що надалі вплинули на розвиток діалектології в інших країнах [цит. за 39, с. 11].

Нові суспільні обставини кидають виклик класичним моделям. Швидка урбанізація, посилена мобільність, стирання меж між приватною і публічною сферами – все це змінює характер мовних контактів. Говори, що раніше трималися в окремих зонах, сьогодні дедалі частіше зливаються, утворюючи спільне тло, де межі між формами мовлення стають гнучкими.

На цьому тлі з'являються нові гібридні форми, які не прив'язані до конкретної території, але добре функціонують у спільнотах із високим рівнем комунікативної адаптивності. Такі утворення не є прямими спадкоємцями жодного діалекту, а радше є результатом свідомого або спонтанного нівелювання крайнощів. Ці мовні моделі, особливо помітні в містах чи на прикордонних територіях, нерідко працюють як негласний стандарт, хоча й не закріплені в жодному словнику чи довіднику [45, с. 23].

Поступове витіснення діалектів із публічного мовного простору відбувається під впливом соціальних трансформацій, мобільності мовців та посилення ролі уніфікованої норми. Втім, мова йде не стільки про забуття, скільки про зміну функціонального статусу: діалекти, опинившись на периферії офіційного вжитку, нерідко зберігаються у побутовій та художній сферах. У зв'язку з труднощами термінологічного розмежування у лінгвістиці запропоновано поняття ідіом, що охоплює мову національних меншин, діалект і говірку як форми локального мовлення, незалежно від політичної чи адміністративної структури [36, с. 96].

Це узагальнення дозволяє охопити різноманітні мовні утворення, які не належать до літературної норми, але мають власну внутрішню організацію. Важливою ознакою таких ідіом є взаємна зрозумілість між їхніми носіями в

межах однієї мови – попри лексичні відмінності, комунікація між носіями, скажімо, східноукраїнського та галицького варіанта залишається можливою [36, с. 97].

Водночас діалектизми не зникають з культурного поля. У художньому письмі вони часто виконують роль елементів, що створюють атмосферу – не лише визначають соціальне тло персонажа, а й слугують інструментом для відтворення живої мовної тканини. Утім, як зазначає О. Пономарів, надмірне вживання таких елементів або їх безсистемне включення може порушити відчуття стилістичної цілісності тексту [32, с. 111–112].

Розмежування між діалектизмами та просторіччям нерідко виявляється проблематичним. Обидва вживаються поза межами нормативної мови, однак мають різне походження й різну функцію. Просторіччя [27] з'являється там, де є інтенсивний мовний обмін, часто без усвідомленої традиції. Діалект – це щось укорінене, з власною логікою, яка формувалась поколіннями [42, с. 59].

Останнім часом спостерігається тенденція до мовного згладжування, що має своїм підґрунтям зростаючу міжрегіональну взаємодію. Як зауважує П. Керсвілл, цей процес охоплює не лише фонетику, а й лексичний рівень. З мовлення зникають слова, які не мають виразної комунікативної ефективності в ширших соціальних колах [54, с. 4].

У локальних мовних рис залишається своє місце – як в ознаках зв'язку з «своїм», із тим, що не зникло, а відступило в тінь. С. Стреленко говорить про це як про феномен культурної пам'яті, що кодується в слові. І в цьому сенсі діалектизм – не просто мовна одиниця, а носій уявлень, які важко перевести у форму без утрати змісту [39, с. 20].

Тому, коли йдеться про роль діалектизмів у мові сьогодення, їх не можна зводити до випадкових пережитків минулого чи до суто стилістичного забарвлення. Вони залишаються активними носіями регіонального змісту, і саме завдяки ним мова не втрачає зв'язку з простором, у якому сформувалася. Попри зовнішній тиск уніфікації, цей пласт мовлення зберігає здатність свідчити про глибші смисли, ніж може здатися на перший погляд.

Варто зазначити, що у нашій науковій роботі ми спиратимемось на підхід, запропонований М. Железняком та Л. Масенко, відповідно до якого діалект трактується як повноцінний структурний різновид національної мови, що виконує окремі комунікативні функції поряд з літературною формою, а діалектизм – як мовна одиниця, обмежена вживанням певним регіоном, але не позбавлена стилістичної чи семантичної цінності. Така позиція дозволяє уникнути редуційного погляду на діалектне мовлення як маргінальне чи вторинне, натомість визнає його невід’ємною складовою національного мовного процесу.

1.2. Класифікація діалектизмів

Коли мова йде про систематизацію діалектної лексики, особливо територіально маркованої, перед дослідником постає складне завдання, адже йдеться про мовні одиниці, які не лише функціонують за межами літературної норми, а й нерідко відображають явища, що мають локальну природу і не репрезентуються в інших регіонах. Саме тому класифікація діалектизмів передбачає урахування як лінгвістичних, так і соціокультурних чинників.

На рівні типології діалектизмів провідні українські дослідники пропонують різні класифікаційні моделі. В одній із класифікацій діалектизми розподіляються за критерієм співвідносності з одиницями літературної мови на дві групи: протиставні (співвідносні) та непротиставні (неспіввідносні) [30, с. 42]. Наявність такої опозиції дозволяє розмежовувати слова, які мають відповідники в літературній мові, але відрізняються за формою чи значенням, і слова, що репрезентують унікальні реалії, відсутні у всеукраїнському мовному просторі. Наприклад, діалектне «кибель» як відповідник літературного «відро» належить до першої групи, тоді як слово «тайстра», що позначає традиційну торбу в західноукраїнських говорах, є представником другої [30, с. 43].

Класифікація, яку розробив В. Грещук, демонструє схожий підхід, однак автор детальніше зупиняється на культурному аспекті. Він виокремлює так звані лексичні або протиставні діалектизми, які мають відповідники в нормативній мові, а також етнографічні або неспіввідносні одиниці, що позначають матеріальні або духовні об'єкти, властиві певному регіону або етнографічній групі [10, с. 3–4]. Така класифікація є надзвичайно продуктивною, оскільки дозволяє чітко відокремити діалектизми, які зумовлені виключно локальною культурою, від тих, що є варіантами загальнонародних одиниць.

Неможливо оминати увагою і класифікацію, яку запропонував П. Гриценко [9]. Згідно з нею, діалектизми поділяються на акцентуаційні, фонетичні, словотвірні, граматичні, лексичні, семантичні та фразеологічні. Подібний підхід виявляється особливо важливим у тих випадках, коли дослідник має на меті охопити усі структурні рівні, а не лише словниковий склад. Наприклад, фразеологічні діалектизми, які часто залишаються поза увагою традиційної лексикографії, відіграють суттєву роль у створенні мовного портрета регіону, адже нерідко відображають специфіку мислення й локальної образності [35, с. 146].

У межах цього ж підходу варто згадати класифікацію, наведену в роботах А. Мойсієнка, який пропонує поділ діалектизмів на п'ять основних груп: фонетичні, акцентні, граматичні, словотвірні та лексичні [28, с. 90]. Фонетичні діалектизми – це слова, які мають відхилення у звуковому складі порівняно з літературною формою («ніц» замість «нічого», «чемойдан» замість «чемодан»). До акцентних відносять слова з іншим розташуванням наголосу: наприклад, у деяких південних говорах можна почути «'люблю» замість літературного «лю'блю». У граматичних діалектизмах відмінності торкаються, зокрема, закінчень («просе» – літ. «просить»), роду («шухляд» – літ. «шухляда»), форми числа, а також особових закінчень дієслів. Словотвірні ж діалектизми виявляють інші морфемні комбінації – як у «звірик» (замість «звір»), або «навстоячки» (замість «стоячи»). Нарешті, лексичні діалектизми – це слова, які

не мають відповідника в загальнонаціональній мові, як-от «пістря» (прищ), «тройло» (отрута), або «плац» (корж) [28, с. 90].

У той самий час, у загальноєвропейському контексті класифікація діалектизмів охоплює й міські говори, що з'являються внаслідок урбанізації. Зокрема, у британській діалектології відомою є спроба П. Трудгіла систематизувати діалекти 46 міст Англії, поділивши їх на дві основні зони – північну та південну [62, с. 66–67]. Цей поділ був заснований не лише на лексичних особливостях, а й на граматичних, фонетичних і навіть соціолінгвістичних відмінностях, що виникли у результаті специфіки міського мовлення.

У межах української мови більшість класифікацій спираються на територіальний чинник, адже саме він визначає стабільність і стійкість мовних ознак упродовж тривалого часу. У «Словнику лінгвістичних термінів» територіальні діалекти розглядаються як мовні форми з обмеженим ареалом поширення, що функціонують у побутовому спілкуванні й відмежовуються як від інших діалектів, так і від літературної мови [7]. У цьому полягає їхня принципова відмінність від соціальних діалектів, які не мають територіальної прив'язаності й виникають у межах окремих соціальних груп.

Звідси випливає потреба враховувати не лише форму, а й контекст функціонування діалектизму. Як справедливо зауважив О. Лужаниця, діалект характеризується низкою ознак, серед яких ключовими є системність, територіальна обмеженість, природне походження та обумовленість соціальним середовищем [24]. На відміну від літературної мови, яка формується через процес кодифікації, діалектна форма виникає внаслідок природної еволюції мовлення в конкретному середовищі. Вона не лише функціонує у побутовій сфері, але в межах діалектної ситуації може охоплювати всі форми спілкування, зокрема у сфері місцевої культури, ритуалу, традиційного виробництва.

З огляду на вищезазначене, можна зробити висновок, що класифікація діалектизмів, незалежно від методології, має відображати як формальні, так і функціональні характеристики лексичних одиниць. Саме тому диференціація за

критеріями співвідносності, структурного рівня або функціонального поля не є взаємовиключними, а лише доповнюють одна одну.

Розподіл діалектизмів за ознаками їх граматичної, семантичної чи фонетичної специфіки, безумовно, є важливим, але він вичерпує лише один вимір цього явища. За межами цих категорій залишається проблема внутрішньої організації діалектної лексики, тобто тих зв'язків, що об'єднують лексеми в поля, тематичні групи чи парадигматичні ряди. Власне, у цьому вимірі діалектизми демонструють значну типологічну подібність до системи загальнонаціональної мови. Як зазначає О. Кулинич, словниковий склад діалектів також формує синонімічні ряди, антонімічні опозиції, гіпонімічні зв'язки, а отже, відображає ті самі принципи лексичної організації, що й кодифікована мова [21]. Це важливо не лише для формального опису, а й для розуміння логіки функціонування лексеми в мовному середовищі.

При цьому варто мати на увазі, що польова структура діалектної лексики нерідко виявляє нерівномірну наповненість. Як вказує В. Тарасова, в одних семантичних зонах спостерігається надлишок лексичних одиниць, у той час як інші практично не представлені. Так, у сфері повсякденного побуту, локальних географічних назв або сільськогосподарської термінології наявне надзвичайне розмаїття форм, тоді як термінологічні або абстрактні лексеми зустрічаються спорадично [41]. Це можна пояснити специфікою комунікативних потреб: діалектне мовлення виникає і розвивається передусім у межах побутової комунікації, тому лексичне насичення відображає не формальні вимоги до мови, а практичні потреби мовців.

Особливий інтерес становлять лексеми, що у межах різних англійських діалектів мають однакову або подібну форму, але істотно різняться за значенням. Це стосується лексико-семантичних діалектизмів – одиниць, які зовні не відрізняються від стандартної форми, однак у регіональному мовленні мають зовсім інше наповнення. Наприклад, слово «*pants*» у британському варіанті позначає «нижню білизну», тоді як у більшості американських діалектів – «штани». Подібна ситуація спостерігається зі словом «*biscuit*», яке у

Великій Британії означає солодке сухе печиво, а в США – м'яку випічку, що подається до основних страв. Такі випадки не є простою омонімією – вони відображають багатовекторність семантичного розвитку всередині однієї мови [55, с. 17].

Не менш важливою групою є лексико-фонетичні діалектизми, в яких зберігається семантична єдність, але реалізація форми зазнає змін. У північних діалектах Англії, зокрема в Північно-Східному регіоні (наприклад, у Нортамберленді), типові варіанти вимови значно відрізняються від стандартної англійської, як-от «*bairn*» (дитина) замість «*child*», або «*gan*» (йти) замість «*go*». Такі форми виникають у межах стабільних фонетичних систем, характерних для певних ареалів, і не сприймаються як «помилкові» всередині місцевої мовної норми [55, с. 17-18].

У межах словотвору діалекти демонструють широку варіативність. Наприклад, у південно-західних діалектах Англії поширені утворення на зразок *maid'n* (дівчина) чи *chillun* (діти), які мають власну морфологічну структуру, не характерну для стандартної англійської. Ці форми є результатом локального словотвірного мислення, що функціонує поза межами формалізованої граматичної норми. У деяких випадках спостерігаються також інверсії в структурі складних слів – явище, яке зазвичай не фіксується в нормативному варіанті [55, с. 18].

Класифікація діалектів у британській англійській лінгвістичній традиції зазвичай ґрунтується на географічному принципі. Як вказує Д. Кістал, ще з періоду давньоанглійської мови чітко простежується поділ на північну і південну зони, з подальшим дробленням на центральні й східні регіони [52]. П. Трудгіл, у свою чергу, пропонує деталізовану ієрархію: наприклад, північна зона поділяється на північно-східні регіони (Northumberland, Durham), центральні райони Ланкаширу та Гамберсайду, тоді як південна охоплює Південно-Східну Англію, Південний Захід та райони поблизу Лондона [62]. Сучасна інтерпретація цієї класифікації в роботі М. Колісник подає п'ять основних типів: північні, мідлендські, східні, західні та південні діалекти, кожен

із яких ділиться на десятки локальних варіантів, зокрема в межах таких графств як Йоркшир, Девоншир, Кент чи Шропшир [55, с. 17–18].

Різноманіття форм, притаманне англійським діалектам, охоплює не лише лексику, а й фонетику, граматику та акцентологію. У ряді діалектів зміна наголосу є характерною ознакою, яка відрізняє місцеве мовлення від стандарту. Наприклад, у центрально-мідлендських говорах акцент може зміщуватись на початок слова, тоді як у південно-західних – на його кінець. Такі відмінності, хоч і непомітні в письмі, відіграють важливу роль у мовній ідентифікації та можуть впливати на взаєморозуміння між носіями. Таким чином, лексико-семантичні, лексико-фонетичні, словотвірні та акцентологічні діалектизми не лише ускладнюють процес кодифікації, а й свідчать про глибоку структурну автономність діалектної системи. Систематизація таких форм є важливим етапом у вивченні мовної варіативності, особливо з огляду на складну географію функціонування англійських діалектів.

Варто враховувати також той факт, що деякі діалектизми згодом втрачають свою діалектну маркованість і поступово входять до складу загальнонаціональної мови. Цей процес може бути спонтанним або регульованим, як це часто трапляється в періоди активного мовного будівництва. Деякі слова, що колись вважалися регіональними, нині сприймаються як цілком нормативні. Так, у результаті тривалого мовного контакту або зміни статусу мовних форм певна лексема з діалектного лексикону може перейти до загальноновживаної мови. Це свідчить про гнучкість і проникність меж між мовними підсистемами.

Отже, система класифікації діалектизмів має враховувати не лише формальні ознаки, а й змістовні, функціональні, комунікативні і навіть культурні аспекти. В умовах постійної динаміки мовних процесів саме гнучка, контекстно-чутлива типологія дозволяє уникнути механістичного підходу до діалектної лексики й побачити в ній не залишки архаїки, а повноцінний ресурс, на якому базується мовна ідентичність регіональних спільнот. У нашій роботі ми спиратимемось на класифікацію, запропоновану М. Колісник, яка враховує

не лише географічний принцип, а й фонетичні, граматичні, словотвірні та лексико-семантичні особливості діалектів, що дозволяє охопити їх повноцінно – як мовні, так і соціокультурні явища.

1.3. Функції діалектизмів у художній літературі

Серед мовних явищ, що зазнають змін у процесі художнього осмислення дійсності, діалектизми посідають особливе місце. Їхня присутність у художніх творах не може розглядатися лише як побічний продукт мовної варіативності, оскільки йдеться про цілеспрямоване залучення елементів нелітературної мови до естетично зумовленої мовної тканини. У цьому сенсі діалектизми не є випадковими або суто стилістичними вставками, а виконують виразну функцію – вони є маркером територіального, етнографічного, соціального чи навіть історичного контексту.

За умови послідовного і вмілого впровадження, діалектне слово здатне не лише фіксувати регіональну специфіку, а й формувати у читача відчуття безпосередньої присутності, ефект наближеності до подій або осіб, про які йдеться. У цьому зв'язку варто навести міркування, зафіксоване у праці В. Грещука: діалектизми сприяють не лише побудові художньої переконливості, а й етнографічній достовірності, оскільки відтворюють живу матеріальну й духовну культуру носіїв мови [12, с. 139; 4]. Їхня образна сила полягає в тому, що вони зберігають ті мовні шари, які не зазнали редагування й уніфікації, притаманної кодифікованій мові.

Розглядати діалектизми винятково крізь призму лексичної виразності було б спрощенням, адже йдеться не про орнаментальну роль, а про структурну участь у побудові мовної картини світу твору. Як слушно зауважує К. Селіверстова, питання необхідності їх використання досі лишається відкритим і викликає різноспрямовані інтерпретації серед мовознавців, хоча фактична практика художнього письма свідчить про їхню постійну присутність

[37, с. 50; Голуб]. Саме це поєднання дискусійності теоретичних засновків із регулярністю практичного застосування надає феномену діалектного слова у художньому контексті особливої значущості.

За своїм художнім потенціалом діалектизм здатен бути не лише засобом мовної експресії, але й компонентом ідіостилю письменника. Наприклад, у поетичних творах, за словами Л. Пени, такі одиниці не просто фіксують просторову або соціальну належність персонажа, а й передають особливий тип світовідчуття, формують унікальний лексичний ландшафт, на основі якого вибудовується каркас образної системи [31, с. 305]. Саме тому діалектні слова часто залишаються в мовній свідомості читача як елементи впізнаваного авторського голосу, що базується на локалізованому мовному матеріалі.

Додаткову переконливість цієї тези забезпечують спостереження А. Яворського, який розглядає діалектизм як інструмент створення індивідуалізованої версії національної історії. Він вважає, що їхнє використання створює ефект суб'єктивної оповіді, дає змогу відчутти близькість до персонажів, а також вводить читача у мовне середовище певної історичної доби, зберігаючи при цьому художню умовність тексту [46, с. 142].

Функціональний спектр діалектизмів у прозі розгортається між двома полюсами – соціальним і просторовим. Як зазначає О. Нестерчук, лексичні діалектизми найчастіше використовуються для характеристики дійових осіб з огляду на їхню належність до певного регіону або соціального прошарку, а також з метою точного, максимально наближеного до народного уявлення, позначення окремих предметів або понять [30, с. 42]. Відтак їх роль не обмежується суто мімікрією під мовлення персонажа, вона полягає у відтворенні фонових знань і цінностей, які стоять за словом [19].

Цілком логічним видається те, що в умовах зростаючої уваги до регіональної ідентичності, письменницька практика дедалі частіше апелює до говіркової стихії як джерела художнього матеріалу. У цьому контексті міркування П. Гриценка виглядають особливо доречними. На його думку, саме діалектний текст фіксує автентичну форму мовного буття, позбавлену

штучності, що притаманна нормативному стандарту. Цей тип мовлення передає не лише формальну структуру, а й динаміку значення, зміни функцій мовних одиниць у реальному мовному вжитку [9, с. 9].

Застосування діалектизмів у художньому тексті також є результатом ідейного вибору автора. Воно зумовлюється як тематичним вектором твору, так і потребою зафіксувати або реконструювати локальні мовні практики, яким загрожує зникнення. Про це, зокрема, говорить О. Ципердюк, зауважуючи, що діалектизми створюють ефект присутності, занурюють у мову минулого, роблячи її доступною для сучасного читача [44, с. 249]. У цьому розумінні діалектизм функціонує як носій колективної пам'яті, мовний артефакт, що несе у собі код культурної належності.

З іншого боку, художня роль діалектизмів не обмежується локальним колоритом. У літературному просторі діалектизм здатен трансформуватися в стилістично навантажений елемент. Як слушно вказує С. Бирик, діалектне слово в словнику – це елемент із територіальною позначкою, а в тексті – це стилема, експресема, засіб посилення художнього змісту [2, с. 49]. У таких випадках воно не лише відображає мовну дійсність, але й створює нову художню реальність, де слово не просто називає, а вибудовує асоціативні зв'язки, викликає образні резонанси.

Феномен «топонімічної стилістики» – ще одна важлива сторона використання діалектизмів. Л. Пена справедливо зазначає, що присутність локальних мовних форм у художньому тексті часто є наслідком глибокого зв'язку автора з мовним середовищем. Це не лише літературний жест, а форма приєднання читача до мовного спадку певної громади. Діалектизм у цьому разі несе не тільки номінативне, а й афективне навантаження, оскільки функціонує як мовний міст між письменником і його мовним оточенням [31, с. 81].

Варто згадати й про ще одну функцію – ідентифікаційну. В. Грещук вказує, що через використання певної лексики можна маркувати етнічну або регіональну належність персонажа [11, с. 220]. У результаті виникає ситуація, коли діалектизм слугує ключем до прочитання персонажа, а також розкриття

глибших етнокультурних пластів, не представлених у стандартному мовному реєстрі.

На завершення доречно звернутися до думки Ю. Синишиної, яка пропонує поділ функцій діалектизмів на первинні й другорядні. До першої групи належать засоби, що підсилюють стилістичний ефект та уточнюють мовну характеристику героя, тоді як до другої – функції ареальної прив'язки, соціального маркування та лаконічного опису [38, с. 116]. Така типологія дозволяє систематизувати використання діалектних елементів і водночас зберегти розуміння того, що в художньому творі жодна лексема не є випадковою.

Таким чином, діалектизми в художньому тексті виконують не лише роль носіїв просторово-соціального колориту, а й формують складну систему смислових і стилістичних функцій. Вони створюють ефект безпосередньої присутності, наближають читача до подій або героїв твору, занурюючи його в автентичне мовне середовище. Крім того, діалектизми виконують ідентифікаційну функцію, виступаючи засобом окреслення регіональної або етнічної належності персонажа, що дозволяє глибше розкрити його походження, соціальну позицію та внутрішній світ. У такому вимірі діалектне слово перестає бути лише мовною варіацією – воно стає художнім інструментом, що моделює унікальну реальність, у якій лексема водночас виконує стилістичну, культурну та символічну роль.

1.4. Труднощі перекладу діалектизмів

Передача діалектизмів у процесі перекладу художнього твору становить одну з найбільш складних ділянок перекладацької практики. Йдеться не лише про лексичну адаптацію, а про відтворення специфічних мовних елементів, що нерозривно пов'язані з культурою, ментальністю, локальними традиціями і навіть з історичною пам'яттю. У цьому контексті діалектизми набувають

особливої ваги, бо виходять далеко за межі звичайних мовних одиниць, перетворюючись на своєрідні носії культурної інформації. Саме тому переклад таких одиниць ніколи не зводиться до прямого словесного відповідника.

У випадку з діалектною лексикою, яку автори художніх текстів вплітають у мову персонажів, сюжетну тканину або фонові описи, перекладач має справу не просто зі словами, а з семантично навантаженими одиницями. Кожне таке слово фіксує належність до певного ареалу, і тому його безконтрольне узагальнення або редукція веде до втрати ключових смислових та стилістичних параметрів. Наприклад, емоційне забарвлення, яке має діалектне слово у рідній мові, у перекладі може бути нівельоване або хибно витлумачене, якщо воно буде передано літературною або нейтральною формою [57, с. 69].

Окремої уваги заслуговує те, що діалектизм у перекладному творі завжди функціонує у межах системи іншої мови, а отже, його цінність визначається не лише тим, наскільки він лексично співвідноситься з оригіналом, а й тим, як він читається у новому контексті. У багатьох випадках еквівалентні конструкції просто відсутні, що зумовлює необхідність звернення до таких засобів, як калька, транслітерація, генералізація чи навіть вилучення елемента [38, с. 116]. Наприклад, якщо діалектизм виступає засобом гумористичного ефекту, його буквальний переклад може зруйнувати логіку сцени.

Варто зауважити, що реалії, до яких належать більшість діалектизмів, дуже часто не мають точного відповідника в іншій культурі. Саме тому під час роботи з такими одиницями перекладачеві доводиться маневрувати між формальним збереженням структури і спробою передати культурно значиме навантаження слова. За відсутності повної еквівалентності обирають часткове відтворення змісту або вдосконалений контекстуальний аналог [56, с. 249]. Також пропонують використовувати просторіччя [13].

Теоретики перекладу визначають різні ступені відповідності [20], однак у випадку з діалектизмами дуже часто доводиться працювати в межах нееквівалентності [1]. У таких випадках перекладач змушений вдаватися до пояснювальних конструкцій або ж до описових елементів, що супроводжують

перекладене слово. Наприклад, стратегія доповнення, яка передбачає введення додаткової інформації у вигляді виносок або пояснень у тексті, допомагає зберегти оригінальний зміст без спрощення або редукції [50, с. 47; 60]. Водночас така стратегія не завжди є прийнятною, особливо якщо мова йде про художній твір, де важливими є ритм, динаміка та загальний настрій. У таких випадках набагато ефективнішим може виявитися застосування культурного еквіваленту, коли діалектизм замінюється на локально впізнавану одиницю, яка виконує ту саму функцію у цільовій культурі [59, с. 6; 34]. Цей прийом дозволяє досягти органічності, але при цьому втрачається етнічна специфіка, що може бути суттєвим недоліком у творах, де саме вона є центральним мотивом.

Іншою дилемою є вибір між двома протилежними стратегіями – одомашненням і форенізацією. Якщо перша передбачає адаптацію чужого до мови й культури читача, то друга, навпаки, фіксує і зберігає «іншість», іноземність, на рівні лексики та стилістики. У межах перекладу діалектизмів обидві стратегії мають свої переваги і ризики. Одомашнення може зробити текст зрозумілішим, проте водночас знівелює колорит. Форенізація дозволяє зберегти мовну специфіку, однак потенційно ускладнює сприйняття [16]. На думку Л. Венуті, саме форенізація повинна стати етичним вибором перекладача, оскільки вона зберігає інакшість, яка є сутністю іншомовного тексту. Це не лише позиція лінгвіста, а й художнє завдання – не дати читачеві забути, що перед ним переклад, а не оригінал [63]. Таким чином, форенізація перетворюється на засіб збереження автентичності й мовної самобутності тексту.

Прикметно, що у випадках, коли перекладач стикається з лексичною одиницею, яка має суто локальне значення [43], йому слід враховувати не лише словниковий відповідник, а й комунікативну ситуацію. Часом доцільніше зберегти діалектизм у транскрибованому вигляді, ніж намагатися знайти неточну заміну. У цьому контексті використовується стратегія збереження, що полягає у залишенні слова без змін у цільовому тексті [49, с. 47; 61]. Ця стратегія добре працює у випадках із реаліями, що позначають побутові

предмети, фольклорні поняття або специфічні культурні явища, які не мають відповідника в цільовій мові. У цьому випадку перекладач покладається на здатність читача зрозуміти або відчувати значення із контексту або за допомогою приміток. Цей прийом може бути ефективним, якщо текст передбачає глибоке занурення в іншу культуру.

Коли йдеться про літературний переклад, особливо художню прозу або поезію, одним із найскладніших питань є не змістове, а стилістичне відтворення діалектизмів. Питання полягає в тому, як передати ту саму емоційну насиченість, комічність, інтонаційне навантаження, які має оригінал. Наприклад, діалектизми можуть передавати зневажливе або лагідне ставлення, що у стандартному перекладі зникає. Саме тут на допомогу приходить стратегія компенсації: перекладач вводить стилістично марковані одиниці в іншому місці, щоб відшкодувати втрати, що виникли при прямому перекладі [38, с. 116; 18, с. 183].

Не менш важливим є те, що діалектизми часто використовуються для створення мовного портрету персонажа, що значно ускладнює переклад. У випадках, коли у мові перекладу не існує відповідного діалектного регістру, перекладач змушений або знижувати мовний рівень героя, або вдаватися до опосередкованих засобів стилізації [5, с. 30-31; 40, с. 85-86]. Це може бути реалізовано через граматичні помилки, порушення синтаксису або використання застарілих слів.

До стратегій, що дозволяють адаптувати лексичні діалектизми у художньому перекладі, належать також узагальнення, калька та складання кількох прийомів. Узагальнення, як правило, застосовується тоді, коли діалектизм позначає поняття, специфічне для певної культури, і тому його замінюють більш загальним терміном у мові перекладу [58, с. 91]. Калькування, навпаки, дозволяє буквально перекласти складові діалектизму, хоч і з ризиком стилістичної втрати [57, с. 89]. Особливий інтерес становить стратегія складання, коли перекладач поєднує кілька методів одночасно, наприклад, часткову кальку з поясненням або транслітерацію з додатковим коментарем [58,

с. 91]. Такий підхід забезпечує гнучкість, проте вимагає тонкого відчуття стилістичної міри.

Таким чином, проблема перекладу діалектизмів у художньому дискурсі потребує не лише технічної вправності, але й глибокого розуміння ментального і культурного фону, на якому ці одиниці функціонують. Не існує універсального способу їх передачі, оскільки кожен окремий випадок диктує свої правила і умови. Застосування перекладацьких стратегій, від форенізації до компенсації, від збереження до узагальнення, є не просто вибором техніки, а виразом творчої інтерпретації тексту, що визначає якість перекладу як літературного артефакту. Зрештою, діалектизми не є другорядною лексикою в структурі художнього твору. Вони – це носії значення, стильові маркери і ключові компоненти етнолінгвістичної ідентичності. Саме тому їх адекватна передача в перекладі має залишатися в центрі уваги дослідників і практиків перекладацької справи.

Висновки до розділу 1

У першому розділі здійснено теоретичний аналіз діалектизмів як лінгвістичного явища, що дозволило встановити їхню природу, особливості функціонування та місце в системі національної мови. Діалекти представляють собою повноцінні мовні системи, що функціонують паралельно з літературною нормою та характеризуються власною внутрішньою організацією. Територіальні діалекти формуються на основі географічної локалізації мовців та відображають регіональну специфіку, тоді як соціальні діалекти маркують належність до певних суспільних груп. Діалектизми розуміються як окремі мовні елементи діалектних систем, що потрапляють у літературну мову або художній текст, зберігаючи при цьому територіальне або соціальне забарвлення.

Класифікація діалектизмів базується на кількох підходах, серед яких провідними є розподіл за рівнями мовної організації та за функціональними характеристиками. За мовними рівнями діалектизми поділяються на фонетичні,

акцентуаційні, граматичні, словотвірні, лексичні, семантичні та фразеологічні. Лексичні діалектизми мають відповідники у літературній мові, тоді як етнографічні фіксують унікальні поняття без прямих еквівалентів. Територіальна класифікація в українській традиції спирається на поділ мовного простору на наріччя, говори та говірки, що відображає ієрархічну структуру діалектного континууму. Британська діалектологія виокремлює регіональні діалекти на основі географічного принципу з урахуванням історичного розвитку мовних зон.

Функції діалектизмів у художній літературі є багатовимірними та виходять за межі простого мовного колориту. Діалектизми виконують характерологічну функцію, створюючи індивідуалізовані мовні портрети персонажів та маркуючи їхню соціальну належність, освітній рівень, регіональне походження. Просторова функція полягає у формуванні локальної атмосфери твору та фіксації територіальної специфіки художнього світу. Стилїстична функція реалізується через створення експресивності, увиразнення мовлення та досягнення естетичного ефекту. Ідентифікаційна функція дозволяє визначити етнічну або регіональну належність персонажів. Труднощі перекладу діалектизмів зумовлені відсутністю прямих еквівалентів у мові перекладу, необхідністю відтворювати не лише денотативне значення, а й соціальні, культурні та стилїстичні конотації. Перекладач постає перед дилемою вибору між стратегіями одомашнення та форенізації, між нормалізацією діалектних форм та збереженням їхньої маркованості.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДУ ДІАЛЕКТИЗМІВ У МОВЛЕННІ ПЕРСОНАЖІВ

2.1. Стратегії перекладу соціальних діалектизмів в англійсько-українській мовній парі

У цьому підпункті ми дослідимо, як соціальні діалектизми англословної оповіді кінця ХІХ століття відтворені українською у творах М. Твена «Пригоди Тома Сойєра» та «Пригоди Гекльбері Фінна».

У «Пригодах Тома Сойєра» соціально марковані риси мовлення розгортаються насамперед у сценах швидких побутових діалогів між дітьми й підлітками, у коротких наказах, дражнилках, у жартах і «торгах» під час знаменитої сцени з парканом. Усе це М. Твен подає живою розмовною англійською із регулярними скороченнями, нефіксованою нормою та ситуативною граматичною спрощеністю. В українському перекладі обрано інше рішення: не намагатися відтворювати фонетичні особливості графічними засобами, натомість тримати темп, інтонацію і «побутову» семантику за рахунок коротких реплік, природних розмовних еквівалентів, усталених часток («та», «ну», «же») й прагматично сильних імперативів. У результаті діалог звучить по-українськи природно і впізнавано; при цьому мова перекладу не виходить за межі власних орфографічних і граматичних норм, а стильовий ефект досягається ритмом і добром слів.

Показова точка – момент, де Бен намагається втягнути Тома в розмову про «роботу». В оригіналі маркери розмовності подані короткими, динамічними репліками, включно з формою *ain't* та ланцюжком питань-відповідей; у перекладі збережено ту ж композицію й ритм простими українськими відповідниками без зовнішньої імітації вимови. Це добре помітно в парі *What do you call work?* [71, с. 18] – Що ти називаєш працею? [66] і далі в розгорнутій

репліці з ain't: Well, maybe it is, and maybe it ain't. All I know, is, it suits Tom Sawyer [71, с. 19] – Ну що ж, може, праця, а може, й ні. Я знаю тільки, що Томові Соєру вона до вподоби [66]. Ключовий наслідок: український переклад не копіює графічну форму, але підтримує розмовний регістр завдяки лаконічним, інтонаційно точним реченням і нейтральним, проте гнучким еквівалентам.

Такий же прийом працює там, де Том удає, ніби «робота» – це привілей. В оригіналі риторичне питання і короткі прості конструкції задають інтонацію переваги, а переклад відтворює цю інтонацію рівноцінними синтаксичними засобами: Like it? Well, I don't see why I oughtn't to like it. Does a boy get a chance to whitewash a fence every day? [71, с. 19] – Чи подобається? А чом би й ні? Хіба нам кожного дня випадає білити паркани? [66]. Тут важливе не буквальне відтворення оригіналу, а логіка запитань і відповідей, яка створює атмосферу «цінності» заняття. Українські питання «А чом би й ні?» та «Хіба...?» точно відтворюють модальність.

Коли Бен «клює на вудку», оригінал подає репліку, де ключова комунікативна сила – у прохальній інтонації та короткому звертанні. Переклад відтворює прохання і тон: Say, Tom, let ME whitewash a little [71, с. 19] – Слухай, Томе, дай і мені трохи побілити [66]. Тією ж мірою збережено простий маркер вагання і страху: I'm afeard [71, с. 19] – Я боюся [66]. Пара показує базовий принцип: якщо в англійському тексті емоційний стан позначено нестандартною архаїчною формою (afeard), українська передає той самий стан звичною нормативною лексемою без втрати комунікативного змісту.

Чітко видно роботу цього принципу в епізоді з Джімом. У М. Твена маркери eye-dialect (це навмисне «покривлення» орфографії в художньому тексті, яке не змінює реальної вимови, але візуально сигналізує розмовність, соціальний статус чи «неосвіченість» персонажа) відтворюють соціальну нерівність і статусні ролі; український переклад не дублює графіку, але виразно подає ієрархію через звертання, лексику ввічливості й синтаксичну стислість. Так, фрагмент Can't, Mars Tom... Ole missis, she tole me I got to go an' git dis

water [71, с. 16] набуває вигляду Не можу, паничу Томе. Стара пані звеліли мені мерщій іти по воду [66]. Звертання «паничу Томе», «стара пані», дієслово «звеліли», прислівник «мерщій» і пряма, коротка побудова речень виконують ту ж соціальну функцію, що й англійські графічні маркери. Таким чином, соціальний код збережено, але адаптовано до українського узусу.

Цінною є синтаксична економія як інструмент передачі темпу. В англійській репліці Say, Jim, I'll fetch the water if you'll whitewash some [71, с. 16] функцію «мовного поштовху» виконує початкове Say і короткі предикативи; українське Слухай, Джіме, давай я принесу води, а ти тут трохи побілиш [66] зберігає цю комунікативну структуру через «Слухай» та інтонаційно виразне «давай». У підсумку сцена читається швидко й рівно настільки ж динамічно, як в оригіналі.

Сцена торгу за доступ до «роботи» тримається на оцінній гіперболі. В оригіналі її подано розмовно: I reckon there ain't one boy in a thousand... [71, с. 19]. В українському тексті граматика нормалізована, але прагматичний зміст збережено: Певне, так зуміє хіба що один хлопець на тисячу <...> [66]. Тут відмова від калькування reckon/ain't не знижує переконливості: українські модальні маркери «певне», «хіба що» разом із числовою гіперболою відтворюють спробу підняти престиж заняття.

Звернімо увагу на ланцюжок імперативів і «міні-команд», які керують поведінкою співрозмовника. В англійському тексті часто використано скорочення та графічні маркери невимушеного мовлення, але комунікативна сила тримається на дієсловах і на порядку слів. Український переклад послідовно підхоплює саме ці засоби. У бійці короткий наказ Holler 'nuff! [71, с. 14] перетворюється на Здавайся! [66] – і це показовий приклад: імператив лишається коротким і однозначним, що важливіше для змісту, ніж графіка 'nuff. Те саме з погрозою-викликом I can lick you! [71, с. 11] – Вибити тобі бубну? [66]: перекладач вдається до українського фразеологічного відповідника, який точно передає інтенцію «зараз отримаєш» і зберігає емоційну температуру.

Репліка вигуків *By jingo! for two cents I WILL do it* [71, с. 14] – Хай мене чорти візьмуть, як не дам за два центи! [66] – добре показує, як переклад працює з вигуками і клятвами. Замість буквальної передачі історично маркованого «*By jingo!*» обрано українську формулу клятви, яка виконує ту ж прагматичну функцію: підсилює рішучість і надає репліці завершеної модальної сили. В результаті отримуємо зрозумілий для українського читача інструмент комунікації, без культурних «шумів».

Далі – роль звертань і маркерів ввічливості/фамільярності. В англійській діалогах часто зустрічається *Say, Tom / Say, Jim / Well* [71, с. 14], які задають настрій і керують увагою співрозмовника. В українському перекладі системними відповідниками виступають *Слухай, Ну що ж, А чом би й ні* [66] тощо. Ці одиниці добре вписані в сучасну норму і водночас виконують ту саму організаційну функцію в діалозі: вводять нову тезу, знімають спротив, підбадьорюють, позначають поступку.

Важливо пояснити, чому стратегія відмови від масового вживання діалектизмів є виправданою саме для української традиції. По-перше, українська орфографія не має усталених правил масового орфографічного «зниження» для передачі розмовної вимови; експериментальні графічні позначення виглядають неприродно й відволікають від змісту. По-друге, основні комунікативні ефекти англійського *eye-dialect* (швидкість, фамільярність, статусна асиметрія, наполегливість) можна передати в українській мові іншими ресурсами: короткими наказами, риторичними питаннями, фразеологією, інтонаційними частками та доречними звертаннями. Тому вибір на користь нормалізації форми при збереженні функції не лише зберігає стилістичну відповідність, а й підвищує читабельність.

Окремий пласт – лексеми «побутового» світу та предметні назви, які забезпечують матеріальну конкретику сцени. В англійському тексті це часто подається в розмовному ключі з короткими, майже номінативними фрагментами. Український переклад відтворює цю конкретику простими словами й сталими найменуваннями без спокуси штучно «занижувати» мовну

форму. Показова мікропара з дитячого торгу: *White alley, Jim!* [71, с. 16] – Білу мармурову кульку, Джіме [66]. Тобто номінація предмета (кулька конкретного типу) збережена й локалізована природно; це дозволяє підтримати реалістичність «економіки» дитячого світу.

Також важливо написати про узгодження і нетипові граматичні форми в оригіналі. Твен показово використовує їх у діалогах, щоб позначити неосвіченість або неформальність мовця. Переклад не переносить граматичних помилок буквально, оскільки в українській письмовій традиції така передача швидко створює ефект «карикатури». Замість цього актуалізуються інші стилістичні засоби – короткі звороти, розмовні синоніми, ритм. Тому пара на кшталт із *ain't/low* демонструє: граматична «дефектність» англійської форми не копіюється, але прагматична сила репліки – вказівка, погроза, відмова – зберігається.

Ритм і темп у діалогах утримано завдяки збереженню коротких, різких реплік і швидкого чергування мовців без штучних графічних позначок. Це добре видно в «пароплавних» командах Бена: *Stop her, sir! Ting-a-ling-ling* [71, с. 18] – Спиняй машину! Дін-дін-дін [66], де український переклад відтворює інтонацію інструкції тим самим обсягом і синтаксичною побудовою, тож сцена читається так само, як в оригіналі.

У розмовах біля паркана динаміка тримається на коротких питаннях-відповідях і дрібних мовних імпульсах: *Hello, old chap, you got to work, hey?* [71, с. 18] – То що, друже, мусимо працювати? [66]; *Oh, come now, you don't mean to let on that you LIKE it?* [71, с. 19] – Ха, можна подумати, що тобі й справді подобається білити! [66]. І в першій, і в другій парі переклад не розтягує фрази, не додає пояснень, зберігає питальну модальність та розмовний регістр, отже темп сцени залишається легким для сприйняття.

Гумор у М. Твена часто працює через зіткнення «висловленого» зі «зробленим» і через різку зміну ролей. Переклад тримає ці механізми без фонетичної імітації, покладаючись на композицію реплік, еліпсис і добре підібрані модальні частки. У сцені «торгу» з Джімом комічну напругу створює

безглузда «плата» за послугу: <...> and I'll show you my sore toe [71, с. 17] – <...> а ще, коли хочеш, я покажу тобі свою болячку на нозі [66]. Український відповідник точно відтворює структурну функцію репліки (додатковий стимул, поданий раптово та коротко) і тому смисловий ефект зберігається.

Комічна «накопичувальна» логіка після сцени з парканом також переходить до перекладу без утрати темпу: By the afternoon he had acquired a kite and a dead rat... a string to swing it with... twelve marbles... part of a jew's-harp [71, с. 19] – До вечора Том уже виторгував у хлопців паперового змія, дохлого щура з мотузкою, щоб його розгойдувати, дванадцять скляних кульок, частину варгана [66]. Тут смішне постає з нагромадження дрібничок і поступового підвищення ставок – переклад відтворює і перелічувальну синтаксичну схему, і градацію, не потребуючи жодних спеціальних графічних засобів.

Контраст між авторською нарацією та зниженими діалогами витримано чітко. Оповідний голос у Твена літературний, описовий, ритмічно розлогий: Saturday morning was come, and all the summer world was bright and fresh, and brimming with life [71, с. 16]. Український текст відповідає нейтральною книжною нормою подібної міри урочистості та розміру фрази: Була субота, ранок ясний і свіжий, і все довкола аж пашіло життям [66].

Саме тому діалоги тяжіють у бік розмовності й еліпсиса: в шкільній сцені короткий оклик і пряме зізнання створюють миттєву зміну реєстру – Thomas Sawyer! ... I stopped to talk with Huckleberry Finn [71, с. 56] – Томас Сойєр! ... Я зупинився поговорити з Гекльбері Фінном [66]. Переклад утримує лаконізм і прямолінійність реплік, тому межа між «розповіддю» й «сценою» лишається прозорою.

Практично важливо розуміти, які засоби в українській стабільно відтворюють комунікативний ефект без порушення норми. По-перше, коли в оригіналі є коротке звертання до адресата, працює симетрична економія в перекладі. По-друге, коли комізм або переконування тримається на узагальненні чи перебільшенні, український переклад підтримує ту саму модальність і кількісну «рамку»: наростання дрібних «трофеїв» після сцени з парканом

відтворено тим самим переліком та інтонацією поступу. По-третє, якщо оригінал подає коротку вимогу чи наказ, переклад не повинен бути довшим за англійський зразок. По-четверте, коли розмовна форма позначає емоційний стан або вагання, переклад обирає прямі, прості відповідники без стилізації вимови.

Додамо кілька технічних зауважень щодо відображення англійських дискурсивних часток (*well, say, by jingo, maybe*). Усі вони мають у перекладі нормальні, невигадливі відповідники, які не потребують спеціальної стилізації. "Well" добре передається як «ну», «ну що ж»; «say» як «слухай», інколи як «гей»; "maybe" – «може», «мабуть»; «by jingo» – формули на кшталт «хай мене». Саме така тактика мінімізує ризики культурного «шуму» і водночас зберігає функцію частки: увиразнення позиції мовця, підбиття підсумку репліки, створення «ступеня» до наступного твердження.

Нарешті, про співвідношення «нормалізація» і «компенсація». За спостереженням на прикладі розглянутих фрагментів, у перекладі стабільно працює зв'язка «нормалізація форми у поєднанні з компенсацією інтонацією/лексикою/синтаксисом». Тобто фонетичне й граматичне «зниження» (*eye-dialect*, нестандартні узгодження) прибирається, але замість нього йде ритм коротких фраз, уживання розмовних, проте нормативних слів, і правильно підібрані інтонаційні рамки (звертання, вигуки, питання). Це дозволяє уникнути надмірної стилізації й водночас зберегти соціальний портрет персонажів, комунікативні наміри та динаміку сцен.

Аналіз перекладу соціальних діалектизмів у «Пригодах Тома Сойєра» показує зважену, послідовну стратегію, що ґрунтується на розмежуванні рівнів: фонетичні та морфологічні порушення, які в англійському тексті є першими інструментами соціальної характеристики, в українській системі не дублюються графічно чи граматично, натомість їхній ефект переноситься на рівень лексики, синтаксису, інтонаційних жестів, вигуків і фразеологічних блоків. Результат – природна мовна тканина, яка не перетворює переклад на експеримент з «деформованим письмом», але містить достатньо розмовних маркерів, щоб не

згубити «вуличну» динаміку сцен, жорсткість заборон, дитяче мовлення та дорослу грубість.

Так, ціль перекладу – не копіювати, а дати читачеві те ж комунікативне враження. Інтерпретаційна оптика зрушує увагу з форми на функцію: якщо в англійському просторіччі сила фрази зростає через *ain't*, *-in'*, *o'*, то в українській вона тримається на словах, скороченнях, вигуках та інтонації. Завдяки цьому структура українського мовлення при цьому звучить природно, без механічних «порушень», не властивих нашій нормі.

Постать Джіма у романі «Пригоди Гекльберрі Фінна» побудована на особливостях його мовлення, що ідентифікують соціальне коріння персонажа. Редукції приголосних і голосних, апострофи на місці опущених звуків – не декорація, а семіотичний каркас його мови. В українському тексті пряму графічну передачу цих спотворень майже повністю усунуто, адже українська орфографія не використовує такого масиву скорочень у художній прозі; натомість компенсація йде через семантику, ритм і інтонацію: *Mighty few–an' dey ain't no use to a body... Ef you's got hairy arms en a hairy breas', it's a sign dat you's agwyne to be rich...* [70, с. 47] – Джім казав, що бджоли не жалять нерозумних; ...коли в чоловіка волосаті руки та груди, то це добра прикмета [65]. Подібна стратегія тримається і в інших уривках: *En I warn't gwyne to show mysef on de bank in de daytime* [70] – Я ж не міг показатися вдень на березі [65]. У кожній парі фонетичний рисунок англomовної репліки стирається, однак інформаційний і емоційний стрижень збережено. Перекладач обирає читабельність і цілісність української норми, відмовляючись від відтворення фонетичних особливостей мовлення персонажів. Ефект соціальної ознаки переміщується на інші рівні – насамперед на лексичний.

Заперечні комплекси англійського просторіччя теж підлягають нормуванню, і замість подвоєних заперечень з'являється просте заперечення, інколи підсилене лексично. Переклад без вагань пропонує більш книжну форму: *I see it warn't no use fer to wait...* [70, с. 46-47] – ...бачив, що марно чекати [65].

Господарський характер Джіма, розповіді про інвестиції, втрати і невдалі спроби підняти оформлені розмовною ідіоматикою й метафорою, які легко перекладаються українською, відтворюють соціальний профіль героя без додаткових фонетичних сигналів: *I on 'y los 'bout nine of it. I sole de hide en taller for a dollar en ten cents* [70, с. 48] – ...продав шкуру й сало за долар і десять центів [65]; *the bank's busted* [70, с. 49] – банк луснув [65].

Лексеми типу *ole, chile, bymeby, gwine to* відтворюються через звичні відповідники: *ole Jim* [70, с. 44] – старий Джім [65]; *chile* [70, с. 51] – дитина [65]; *bymeby* [70, с. 46] – згодом [65]. Звернімо увагу, що ці відповідники підтримують соціальну оптику без відтворення фонетики.

У нараторському голосі Гека взаємодіють три пласти, що тримають ідентичність персонажа: елементарна, подеколи «недбала» граматика (узгодження, подвійні заперечення, нестандартні форми дієслів), характерні модальні маркери оцінки та вагання, і густий шар побутових формул. Переклад відмовляється від графічної імітації специфіки вимови, натомість робить ставку на синтаксичну компактність, на розмовні українські підсилювачі, на фразеологізми. Усі типові для англомовної прози знижені грамеми або нейтралізуються, або підміняються лексикою низького стилю; натомість модальність зберігається через частки й еліipsis.

Щодо порушень узгодження підмета й присудка: *all the signs was about bad luck...* [70, с. 47] – ...все до лиха [65], а також прикладів подвійного заперечення: *I reckon it wouldn't do no good* [70, с. 256] – Навряд чи це на щось здалося б [65], то ніде в перекладі не порушено літературну норму, однак збережено Гекову інтонацію невпевненого практика, який оцінює марність дії.

Коли в оригіналі зазначені нестандартні дієслівні форми (*knowed, throwed, smouched*) та *was* у множині: *We was very well satisfied...* [70, с. 257] – ...ми були дуже задоволені... [65].; *We didn't need it... we throwed the rest away* [70, с. 258] – нам воно не було потрібне... викинули решту [65]; *I knowed...* [70, с. 12] – я знав [65], то в перекладі, як бачимо, доволі часто відбувається стилістична нівеляція.

Український переклад користується усталеними засобами, які не лише зберігають життєвість, але й уникають екзотизації простих речей. Прикладів тут чимало: *We had no end of trouble with that pie...* [70, с. 258] – *Мали купу мороки з тим пирогом* [65]; *we got burnt pretty much all over...* [70, с. 258] – *ледь не попеклися з ніг до голови* [65]; *She was in a tearing way...* [70, с. 257] – *розлютилася не на жарт* [65]; *She'd skin us* [70, с. 257] – *шкуру з нас зідре* [65]. Саме такі одиниці впізнавано маркують розмовний стиль.

Важливий елемент для аналізу кримінальна лексика та напівжаргонні дієслова зі зниженим регістром. У перекладі застосовано вдало дібраний відповідник: *I smouched one... then we smouched a sheet...* [70, с. 257] – *поцупили ложку... поцупили простирадло* [65].

Мова Папа Фінна – це не просто ще один варіант південного просторіччя; це агресивний соціолект із виразним політичним забарвленням, де лексика і синтаксис служать не лише побуту, а проповіді. Його тиради – це завжди атака, де незграбний синтаксис, повтори, спрощення і лайка посилюють афект. Переклад не підхоплює фонетичної специфіки, проте повністю утримує агресивний імпульс, зокрема через короткі вирази, риторичні питання, відверті оціночні іменники і чіткі образливі формули, які в українській культурі читаються без додаткових пояснень.

Політичні випадки проти «уряду» будуються на серії вигуків і саме ритм, а не фонетика, створює образ п'яного демагога. Тому перекладач робить ставку на виразну, майже газетну фразу, в якій сила – у прямоті: *They call that govment!* [70, с. 28] – *І це вони називають урядом!* [65]; *A man can't get his rights in a govment like this* [70, с. 28] – *У такій державі чоловік не доб'ється своїх прав* [65].

Сцени в домі тітки Саллі демонструють, як переклад замінює англійські скорочення займенників і знижені допоміжні дієслова на лаконічні, але нормативні вислови. Вислів *She says... I counted 'm myself* [70, с. 256] представлено як «...я ж лічила сама» [65], де емоційне «я ж» бере на себе інтонаційний тиск, що в англійській творився скороченням *'m*.

Роман виводить на поверхню мовні явища, що сьогодні сприймаються як табуйовані. Англomовний коридор ХІХ століття подає їх як частину побутової норми нижчих верств, без підкресленого шоку; етика сучасного перекладу вимагає іншу рамку – не естетизувати приниження, але не стерилізувати історичний факт: *I says to the people, why ain't this nigger put up at auction and sold?* [70, с. 29] – ...чого цього негра не виставили на торги [65].

Аналіз перекладів творів засвідчив перевагу нормалізації як базової процедури з системною компенсацією втрат. Така стратегія водночас утримує художню функцію соціодіалектів і забезпечує стилістичну цілісність тексту. У творах М. Твена: графічні та фонетичні знижувальні засоби оригіналу системно нормалізуються, а їхня комунікативна функція відтворюється через лексичну, синтаксичну та інтонаційну компенсацію. Українська версія послідовно зберігає темп, ритм і жанрову динаміку сцен завдяки коротким реплікам, чітким імперативам, природним дискурсивним часткам і доречній розмовній лексиці, не виходячи за межі літературної норми. Такий підхід підтримує ідентифікаційний потенціал соціолектів, не переводячи текст у площину штучної орфографічної стилізації, яка чужа українській письмовій практиці.

На матеріалі творів «Пригоди Тома Сойєра» та «Пригоди Гекльбері Фінна» встановлено: ієрархічні відносини, розмовний реєстр, комічні механізми та «вулична» енергія діалогів успішно переносяться без калькування графічних сигналів просторіччя; ключову роль відіграють економія вислову, модальні частки й фразеологізми. При цьому соціальний код персонажів зчитується не завдяки орфографічним маркерам, а через прозорі для цільової аудиторії етикетні формули, лексеми розмовного вжитку та ритмічну організацію діалогу. Унаслідок цього забезпечено водночас читабельність і стильову цілісність перекладу, що узгоджується з українською літературною традицією та пропонує практичний інструментарій для відтворення соціальних діалектів як функціональних, а не суто формальних ознак тексту.

2.2. Способи відтворення територіальних діалектизмів в англійсько-українській мовній парі

У цьому підпункті ми порівнюємо способи відтворення діалектизмів у двох різних за поетикою романах: діалект Йоркширу та міські соціолекти Лондона, щоб показати, як український переклад утримує локальний і соціальний коди без нав'язливої графічної імітації чужої фонетики, спираючись на інструменти, що природні для мови перекладу.

Діалектне оформлення мовлення у «Буремному перевалі» виконує не лише декоративну роль: воно структурує соціальний простір роману, закріплює статусні межі між господарями та слугами, маркує ізольованість йоркширського діалекту та створює звукову фактуру оповіді. Для українського перекладу викликом виявилось знаходження рівноваги між читабельністю і збереженням локального звучання: фонетична імітація англійської графії в українській системі майже завжди виглядає неприродно, тимчасом як надмірна нормалізація стирає соціально-територіальні сигнали. Водночас у перекладі компенсація втрат відбувається за рахунок лексики, інтонації, синтаксичних скорочень, набору вигуків і наказових форм дієслова.

Порівняймо графіку оригіналу з українським перекладом: *PARLOUR! PARLOUR! Nay, we've noa PARLOURS. If yah dunnut loike wer company, there's maister's; un' if yah dunnut loike maister, there's us* [68, с. 83] – Вітальні? – перепитав він глузливо. – Жодних віталень у нас немає. Коли вам не до вподоби наше товариство, то є хазяйське; а як не до вподоби хазяїн – то є ми [63]; 'Why, man ... this is not a place to sleep in. I wish to see my bed-room.' – 'BED-RUME! ... Yah's see all t' BED-RUMES thear is–yon's mine.' [68, с. 83] – Спальню? – скрикнув він. – Ви й так побачили всі спальні... он там моя [63]. У всіх цих фрагментах капіталізовані форми втрачають графічну інакшість, але в перекладі зберігається тон дистанціювання й недоброзичливості.

Подібно нейтралізовано фонетичні маркери в наступній репліці: *'Noa! ... Hathecliff maks noa 'count o' t' mother ... he'll hev' his lad; un' I mun tak' him—soa now ye knaw!'* [68, с. 117] – *Hi! ... Йому нема діла до матері чи до вас; він забере хлопця, і я мушу його взяти – от і все!* [63].

Щодо модальних форм, то в українській версії їхній неправильний вигляд не відтворюється графічно, проте смислова функція передається зв'язно й прозоро. Це видно у парах: *'It's Maister Linton I mun spake to'* [68, с. 116] – <...> *бажає поговорити з хазяїном* [63]; *'Yah mun'n't drive him out of his heead for nowt!'* [68] – *Не зводьте його з розуму ні за цанову душу!* [63]. Перевага цієї стратегії в тому, що вона зберігає темп мовлення і прагматику наміру, не обтяжуючи читача незрозумілою графікою.

Йоркширський побут вписаний у номінації простору й речей: *fowld, laith, uows*, що в перекладі подаються нейтрально, без фонетичної екзотизації, але з повною денотативною точністю. Саме точність назви тут працює на локальність сильніше, ніж декоративна фонетика. Порівняймо: *'He's in t' fowld.'* [68, с. 9] – *Хазяїн там долі в курнику* [63]; *'Goa round by th' end o' t' laith.'* [68, с. 9] – *Йдіть туди...* [63].

Йоркширський діалект у тексті відзначається не лише лексикою, а й характерними граматичними скороченнями (th', o', t') та нестандартною вимовою, що у письмі передається апострофами. В українському перекладі ці особливості не імітуються графічно, проте компенсуються синтаксичною спрощеністю, зниженням мовного тону й вибором слів із розмовного шару. Такий підхід дозволяє зберегти соціальну та регіональну маркованість персонажів, не перетворюючи текст на експеримент із чужою фонетикою. У результаті переклад відтворює діалект як ознаку локального колориту, а не як перешкоду для читача.

Джозефів докір, буркотіння та побожні формули витворюють окремий емоційний регістр, де фонетика лише підсилює, але не визначає семантику. Наприклад: *'Gooid Lord!'* ... *'If there's to be fresh ortherings ... I niver DID think to see t' day that I mud lave th' owld place'* [68, с. 82] – *Помагай Біг! – невдоволено*

проказав він собі під ніс ... не думав дожити до дня, коли доведеться залишити старе місце... [63]. У вигуках на кшталт *Помагай Біг!* перекладач свідомо обирає діалектну форму Біг замість літературного Бог чи урочистого Господи, щоб відтворити низький, побутовий реєстр побожних формул Джозефа без піднесеного церковного відтінку. Ця форма ґрунтована на західноукраїнському узусі XIX–XX ст. (*Біг знає, Біг борони*), закріплена в фольклорі й розмовній традиції, і добре працює як маркер усної, домашньої побожності, що межує з буркотливим ремствуванням. У функціональному плані Біг виконує подвійну роль: по-перше, позначає соціально-територіальну відмінність мовця та його старосвітський світогляд; по-друге, компенсує відсутність графічної імітації вимови, створюючи легкий колорит без відхилення від української норми. Порівняно з Боже чи Господи, ця лексема коротша, ритмічно енергійніша й стилістично нижча, тож точніше передає буркотливий, трохи докірливий тон реплік Джозефа та їхню фаталістичну інтонацію.

Діалектизми також використовуються для назв осіб, титулів і кімнат, задаючи відтінок зверхності чи ворожості. Порівняймо: *'Oh! it's Maister HATHECLIFF'S ye're wanting? ... Miss Cathy allas keeps it locked...'* [68, с. 83] – *О! То ви хочте до кімнати містера Гімкліфа! ... міс Кеті замикає її на ключ...* [63]. У перекладі соціальна дистанція тримається не графікою, а впорядкованою системою звертань і посилай. Форма *хочте* у репліці слуги – це розмовний варіант 2-ї особи множини (нормативне *хочете*), який у художньому стилі функціонує як маркер усності та легкого зниження реєстру. Вона одночасно зберігає ввічливу множину звертання і віддаляє її від книжного *бажаєте*, що звучало б надто офіційно для сервантського середовища. Таке рішення компенсує діалектне *ye're wanting?* в оригіналі: український читач чує не престижну канцеляристичну формулу, а живу службову мову з м'якою фамільярністю, яка розставляє соціальні ролі й дистанцію без графічних викрутасів. У результаті підтримано інтонацію підлеглого, що говорить чемно, але по-простому, – саме це і потрібно для передачі соціального коду сцени.

Діалектні *noa*, *nobbut*, *naught* виконують в оригіналі одразу кілька ролей: передають заперечення, задають прискіпливий тон, охолоджують комунікативний контакт. Український переклад відтворює їх через повні, нормативні форми заперечення: '*Noa! that means naught.*' [68, с. 117] – *Ні! Це нічого не означає* [63]; '*There's nobbut t' missis...*' [68, с. 9] – *Нікого, крім господині...* [63]. Тобто контекстом і синтаксисом досягається ефект інтонаційно рівної, проте непривітної розмови.

Опис інтер'єру також говорить діалектом через лексему *hoile*. Переклад уникає перенесення цих форм, натомість саме простота відповідників (нора) формує відчуття неотесаного середовища: '*Whear the divil? ... There's not another hoile to lig down in i' th' hahse!*' [68, с. 84] – *Якого вам іще дідька? ... Нема тут більш ніякої нори, аби вам залізти!* [63].

У «Ярмарку суєти» діалект і знижені реєстри працюють як інструмент соціальної типізації, а не як декоративна покраса: лондонський простір звучить різними голосами – від «вуличних» ремарок солдатів та слуг до фамільярних реплік салонного середовища. Для українського перекладу це означає, що орфографічні особливості на кшталт апострофів та усічених займенників не копіюються механічно, а заміщуються засобами, природними для української норми: лаконічним синтаксисом, усталеними звертаннями, точними розмовними еквівалентами, чітким ритмом реплік. Саме так зберігається соціальний індекс висловлювання без відчуття штучної «чужої» графіки. Коли в оригіналі використовуються діалектизми, переклад тримає ту саму прагматику через короткі, «ударні» формули оцінки й відмови. Тому репліка типового вуличного коментатора – *sarve 'em right. Sarves 'em right, corporal* [69] передається не апострофами, а стислою й різкою українською оцінкою, що виконує ту саму комунікативну функцію. У прислуги та дрібних службовців розмовний реєстр часто маркують редукції на кшталт *ain't*, *'em*, *-in'*; переклад послідовно нормує написання, але не нівелює ролей: звертання «сер», «пані/мадам», короткий порядок слів і прості дієслівні ядра зберігають ієрархію. Звідси природне звучання пар на кшталт *Goin' to rain, sir; ain't it?*

[69] – <...> *так іде дощ, сер...* [67], де апострофи зникли, зате залишилося звертання й коротка конструкція запитання, достатня для впізнаваного міського тону.

В англійському міському просторіччі *ain't* часто закриває дискусію. Українською той самий ефект дають компактні заперечні формули без ламання граматики, тому *'Tain't no business of mine* [69] логічно звучить як стисла відсіч – *...яке нам до того діло?* [67]. Економія вислову тут важливіша за імітацію форми: ціль – зберегти рух сцени та інтонаційний тиск. Схожа логіка працює і в салонних дрібних колоквіалізмах, коли «вищі» голоси злегка знижуються, не з'їжджаючи в «вуличність». Оцінне запитання *Horrid, ain't he, hey!* [69] перекладається питомою українською моделлю короткого запиту на підтвердження – *...жахливий, чи не так?* [67]; графіка не наслідується, але тон і комунікативна установка (прохання підтвердити зневажливу оцінку) збережені повністю.

Нестандартні граматичні риси, такі як скорочені допоміжні, «урізані» модальні комплекси, нетипове узгодження, у перекладі нормуються, а модальність і настанова лишаються. Типовий приклад – повідомлення про готовність «грати на все» як індикатор азарту та статусної поведінки: *He'd have played for anything that day* [69] передається нормативно й прозоро як *...він би грав на що завгодно того дня...* [67]. Тут важить не форма допоміжного, а модальна рамка «будь-що», яку українська репліка тримає без стилістичних втрат. Із тим самим міркуванням уникається калькування «гортанних» графом у сценах торгу, аукціону, вуличних викликів: темп будується імперативами, повторами, короткими «ударними» назвами, отже переклад просто відтворює ті самі синтаксичні кроки українськими засобами – короткими наказами, ритмічними повтореннями, лаконічними оцінками – і сцена «працює» так само швидко, як в оригіналі.

Соціальна вертикаль утримується насамперед звертаннями. Послідовне відтворення *sir / ma'am / my Lord* українськими «сер», «пані/мадам», «мій лорде» виявляється достатнім, аби позначити дистанцію, навіть коли вся

орфографічна екзотика кокні знята. У низовому реєстрі додатково працюють формули відмови та «відпихання»: короткі, синтаксично прості, вони уникають книжної перифрази й тим самим зберігають характер позиції мовця. Звідси природність рішучих відсічей на кшталт уже згаданої *'Tain't no business of mine* [69] – ...яке нам до того діло? [67]: читач чує не шкільну норму, а живу репліку, вмонтовану у міський узус.

Ритм – окремий предмет уваги. Теккерей часто komponує сцени як стрімке чергування коротких реплік, вигуків, імперативів і дрібних оцінних ремарок; саме ця «щільність» створює соціальну панораму. Український переклад зберігає структурну довжину фраз і не розтягує інтонаційні кроки, завдяки чому сценічність не втрачається. Коли треба передати низову іронію або уїдливу «констатацію» ситуації, працює мінімалізм: те, що англійський оригінал робить апострофами та урізаними допоміжними, українська мова робить короткою формулою, узвичаєною для нашого розмовного стилю. У підсумку зберігається і соціальний індекс («хто говорить і до кого»), і швидкість читання.

Зміна реєстрів між авторською нарацією та діалогами витримана послідовно. Оповідний голос – літературний, періодний; діалог – дозовано знижений, керований сталістю звертань, розмовних часток, лаконічних питально-оцінних конструкцій. Переклад підтримує цю «вертикаль» без фонетичних експериментів, що особливо важливо для великої прози: текст лишається рівним і читабельним, а соціальні зміщення чітко відмічені інтонаційно та лексично. Там, де оригінал сигналізує «вуличність» через *eye-dialect*, українська версія використовує звичні ресурси – короткі імперативи, повтори, притискальні запитання, зрозумілі звертальні формули – і досягає того самого ефекту.

Так, ефективність українських перекладацьких рішень тримається на зваженому поєднанні нормалізації та компенсації: орфографічні особливості здебільшого нейтралізовано заради читабельності, натомість функції діалекту (індексація персонажа), середовища й стосунків – відтворено через добір

лексики, інтонаційні моделі, організацію реплік і впізнавані культурні формули. Так підкреслюється не «екзотика» звучання, а драматургія мовлення: хто до кого звертається, з якою метою, на якій соціальній відстані та з якою напругою. Обидва романи демонструють, що переклад може утримати локальний колорит і соціальну чутливість без карикатурного наслідування фонетики, якщо системно працювати з прагматикою вислову, жанровими конвенціями й узусом української мови.

2.3. Порівняльний аналіз способів перекладу діалектизмів в обраних творах

Порівняння перекладацьких рішень у чотирьох романах: «Пригоди Тома Соєра», «Пригоди Гекльбері Фінна», «Буремний перевал» і «Ярмарок суєти» показує, що вибір способів відтворення діалекту залежить не лише від типу діалектної маркованості у вихідному тексті, а й від того, як ця маркованість включена у драматургію сцени, у соціальну оптику оповіді та у жанрові очікування. Американські тексти Марка Твена опираються на соціальні й регіональні варіанти усного мовлення як на ключовий засіб ідентифікації персонажів; британські – на територіально зумовлений звукопис (йоркширський ареал) і міські соціолекти Лондона, що працюють як маркери станової дистанції та як інструмент сатири. В українських перекладах у всіх чотирьох випадках домінує одна стратегічна лінія: відмова від масованої графічної імітації чужої фонетики з одночасним збереженням комунікативної функції діалекту через лексичні, синтаксичні та інтонаційні засоби, природні для української норми.

У творах М. Твена діалектизм – це насамперед соціальна ознака. Розмовні скорочення, нестандартні форми, мікроритм коротких реплік формують мову дітей, підлітків, слуг, мандрівних маргіналів. Переклад тут послідовно нормує орфографію і граматику, але не нівелює розмовну модальність: скорочення компенсуються компактным синтаксисом, розмовними частками та усталеними висловами, а соціальна різниця – прозорими маркерами ввічливості чи

фамільярності. У підсумку зберігається ритм діалогу, не порушується українська літературна норма і не виникає ефект графічної екзотики, що відволікав би від змісту.

Британська пара Ш. Бронте – В. Теккерей ставить інші завдання. У «Буремному перевалі» йоркширська стихія є частиною просторової поетики: мова персонажів окреслює замкнений світ маєтків і підкреслює локальну відчуженість. Переклад відтворює це не через зумисні орфографічні порушення, а через добір лексики, що задає «земний», трохи грубуватий тон, через помірну зниженість синтаксису у репліках слуг, через етикетні формули, які виразно структурують ієрархію. Ефект територіальної «інакшості» досягається точними назвами побутових реалій і тих місць, де мешкають герої, – саме номінація і фразеологія працюють на локальний колорит краще, ніж умовне «розписування» звуків.

У В. Теккерей міський соціолект кокні та сервантські реєстри виконують сатиричну функцію: вони маркують службові ролі, виявляють претензійність міського «низового» середовища й утворюють контрапункт до «високих» голосів світського товариства. Переклад замість графічного відтворення редукцій і пропусків послідовно опирається на фразеологію торгу й побуту, на сталі звертання та вигуки, на лаконічні формули наказу й згоди. Таким чином зберігається соціальна вертикаль сцени, а комічний ефект народжується з ритму, інтонації і добору слів, а не з орфографічних ефектів.

Порівнюючи чотири твори за параметрами «формальна нормалізація – функціональна компенсація», бачимо різні пропорції одного й того ж механізму. У М. Твена компенсація працює насамперед на рівні ритму та синтаксису: короткі накази, швидкі питання й відповіді, риторичні питання замінюють у перекладі зливу скорочень і зсувів граматики. У Ш. Бронте провідним каналом стає лексика локального світу плюс етикетні рамки звертань; синтаксис загалом рівніший, а ефект «чужої» мови створюють семантичні поля побуту й господарювання. У В. Теккерей компенсаторний центр зміщується до

фразеологізмів, усталених «аукціонних» формул, міських ремарок і сервісних форм ввічливості, що створюють потрібний реєстр без графіки.

Функції діалекту в цих романах різні, і це теж впливає на переклад. У Твена діалектизм часто рухає дію, запускає конфлікт або комічну ситуацію; без нього сцена втратила б імпульс. Тому переклад максимально дбає про темп і ясність – важливіше зберегти швидкість та інтонаційний тиск, ніж показати «як це звучало». У Ш. Бронте діалект задає атмосферу й межі простору; переклад посилює атмосферу точними назвами, де доречно – народними вигуками та небагатослівністю слуг, утримуючи різницю між нараторським голосом і усним мовленням. У В. Теккерея діалект маркує соціальну зв'язність великого міста: переговори в сервісних ситуаціях, вигуки на торгах, лексеми з «низького» міського шару. Тут переклад обирає впізнавані в українській культурі формули, що одразу ставлять репліку на потрібну «шкалу ввічливості» і додають сцені руху.

Ще одна спільна риса – вертикаль «нарація – діалог». В усіх чотирьох творах авторський голос літературніший, рівніший і граматично стабільніший за діалоги. Українські переклади дотримуються цієї «дистанції»: нарація зберігає нейтральну норму, діалоги мають керовану розмовність. Така послідовність виконує одразу дві функції: підтримує цілісність стилю і дозволяє точніше розгортати соціальні контрасти. У М. Твена це контраст між «книжним» описом і жвавою хлопчачою мовою; у Ш. Бронте – між оповіддю й замкненим говірковим простором; у В. Теккерея – між іронічним коментарем наратора та «низовими» репліками міста.

Питання читабельності в українській традиції вирішено схожим чином у всіх чотирьох перекладах: системні орфографічні імітації чужої фонетики визнаються небажаними, бо швидко створюють ефект штучності. Замість цього наголос робиться на добір природних відповідників – часток, звертань, вигуків, фразеологізмів. У М. Твена це забезпечує живий темп і прозору прагматику; у Ш. Бронте – локальне звучання без надмірної «екзотизації»; у В. Теккерея – відчуття міської соціальної сцени з її ієрархіями.

Соціолінгвістичний вимір також різний. У М. Твена мова – інструмент соціальної стратифікації на Півдні США та у прикордонних громадах; у Ш. Бронте – прояв замкненого світу із власними правилами; у В. Теккерея – показник міської станової гри. Перекладацькі рішення зважують ці виміри: там, де йдеться про ієрархії, працюють етикетні формули; там, де важлива локальна матеріальність, а саме точні назви побутових речей і місць; там, де потрібна сатира та усталені колоквиальні кліше, що викликають той самий ефект у цільової аудиторії.

Стилістичні ризики також різняться. У М. Твена, наприклад, надмірна «механічна» передача просторічної граматики українською загрожувала б комічним ефектом не там, де він задуманий, і зниженням довіри до мовного шару; тому переклад утримує норму і переносить «низькість» на інші рівні. У Ш. Бронте перебір із діалектними позначками зробив би текст важким для читання і розмив би просторову символіку; переклад тримає рівновагу між атмосферою і ясністю. У В. Теккерея буквальна імітація орфографії кокні здавалася б непереконаливою в українській графічній системі; натомість фразеологія і синтаксична економія дають той самий соціально-комічний результат.

Усі чотири переклади демонструють однаковий підхід до морально чутливої лексики та маркерів «низьких» реєстрів: зберігається факт мовної поведінки персонажів, але рішення подаються в межах зрозумілих сьогоденішньому читачеві етичних рамок. Для М.Твена це особливо важливо в частині соціально маркованих назв і оцінних формул; переклад утримує історичний контекст, не перетворюючи текст на сенсаційну «екзотику». Для Ш. Бронте це доречно щодо «побожних» вигуків слуг і суворих побутових зауваг; для В. Теккерея – щодо «низової» міської манери спілкування.

З погляду техніки, у всіх текстах добре працює кілька стабільних прийомів. По-перше, синтаксична економія: короткі накази, мінімальні репліки, риторичні питання – це універсальний інструмент перенесення темпу й тиску ситуації без порушення норми. По-друге, етикетні рамки: звертання, ввічлива

множина, усталені формули дозволяють тонко керувати соціальною дистанцією. По-третє, лексична локалізація: точні назви предметів і простору створюють «місце» і «побут», що особливо помітно в Ш. Бронте й В. Теккерея. По-четверте, дискурсивні частки та вигуки: вони відтворюють модальність без графічних спецефектів і забезпечують плавність переходів між репліками. Ці чотири інструменти формують спільний каркас перекладацької компенсації в усіх розглянутих книгах.

З жанрового погляду стратегії також різняться. У пригодницько-побутових сценах Твена вирішальною стає динаміка; у готичній атмосфері Ш. Бронте – простір, замкненість і «місцева» інтонація; у світській хроніці В. Теккерея – соціальна гра, що потребує точного підбору формул і тонких зміщень регістру. Українські переклади чутливо підлаштовують інструментарій під жанрову задачу, завдяки чому уникають як одноманітного вирівнювання, так і строкатої мішанини невмотивованих «низьких» форм.

Узагальнюючи, можна констатувати: в усіх чотирьох книгах переклад свідомо відмовляється від прямого копіювання графічних і фонетичних ознак діалекту, проте послідовно відтворює їхні функції – ідентифікаційну, просторову, соціально-ієрархічну, комічну, ритмоорганізуючу. Баланс між нормалізацією і компенсацією різниться залежно від авторської поетики, але сам принцип залишається незмінним: форму «знімають», а дію вислову (тон, темп, настанову, дистанцію) зберігають. У М. Твена центр ваги – ритм і прагматика; у Ш. Бронте – локальний словник і соціальна інтонація; у В. Теккерея – фразеологія міського простору. Саме так забезпечується і читабельність кожного твору, а діалектизм постає не декоративним елементом, а повноцінним механізмом смислоутворення, який українська мова здатна передати своїми власними ресурсами.

Висновки до розділу 2

У другому розділі проведено практичний аналіз перекладацьких стратегій відтворення соціальних та територіальних діалектизмів в англійсько-українській мовній парі на матеріалі чотирьох художніх творів різних авторів та епох. Аналіз перекладу соціальних діалектизмів у творах Марка Твена виявив послідовне застосування стратегії нормалізації орфографічних та граматичних особливостей просторіччя з одночасною компенсацією втрат на інших мовних рівнях. Фонетичні редукції, нестандартні граматичні форми, графічні маркери типу *eye-dialect* не відтворюються в українському перекладі буквально, натомість їхні функції передаються через синтаксичну економію, розмовну лексику, модальні частки, вигуки та інтонаційне оформлення реплік. Соціальна стратифікація персонажів зберігається завдяки збереженню комунікативного регістру діалогів, ритму мовлення, звертань та етикетних формул.

Відтворення територіальних діалектизмів у романі Емілі Бронте та творі Вільяма Теккерея демонструє схожий підхід з адаптацією під специфіку кожного тексту. Йоркширський діалект у перекладі позбавлений прямої графічної імітації фонетичних особливостей, однак локальний колорит передається через добір лексики побутової сфери, синтаксичну спрощеність конструкцій, збереження діалектних номінацій предметів та явищ місцевого життя. Лондонське міське просторіччя відтворюється через модальність висловлювань, скорочені формули відмови чи згоди, звертання різних соціальних рівнів та ритмічну організацію діалогів. В обох випадках переклад утримує соціально-ієрархічні відносини між персонажами та протиставлення авторської нарації літературною мовою діалогам у зниженому регістрі.

Порівняльний аналіз способів перекладу у чотирьох творах встановив спільність базової стратегії при варіативності конкретних прийомів залежно від функцій діалектизмів у кожному тексті. Нормалізація графічних та морфологічних порушень поєднується з функціональною компенсацією через інтонаційні, лексичні та синтаксичні засоби української мови. У творах Твена

компенсація реалізується насамперед через темп діалогів та риторичні конструкції, у Бронте через просторову лексику та інтонаційну замкненість реплік, у Теккерея через соціальні формули та контрастну зміну реєстрів. Усі переклади демонструють усвідомлену відмову від механічного копіювання іншомовної фонетики на користь відтворення комунікативного ефекту діалектного мовлення засобами, органічними для української літературної традиції. Така стратегія забезпечує читабельність тексту, збереження художньої цілісності та адекватне відтворення соціолінгвістичних функцій діалектизмів у мовленні персонажів.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було сформовано цілісне розуміння діалектизмів як мовних одиниць, що відбивають не лише територіальні чи соціальні відмінності, а й слугують засобом створення мовленнєвого паспорта персонажів у художньому тексті. Проаналізовано підходи до визначення самого поняття «діалектизм», яке в сучасній лінгвістиці трактується не лише як відхилення від літературної норми, а й як важливий носій культурного та соціолінгвістичного коду. Класифікації діалектизмів були запропоновані дослідниками за кількома параметрами: соціальні та територіальні; за рівнями мовної системи (фонетичні, морфологічні, лексичні, синтаксичні); за функціями у тексті (характерологічна, експресивна, стилістична).

Критичний огляд наукової літератури показав, що переклад діалектних елементів не має єдиного універсального рецепту, а спирається на спектр стратегій, які варіюють залежно від жанру тексту, його стилістичної настанови та цільової аудиторії. З-поміж основних методів виділено: нормалізацію (заміна діалектної форми літературною), калькування (буквальне перенесення), лексико-фразеологічну компенсацію (використання відповідників у мові перекладу, які відтворюють соціальний чи емоційний реєстр), інтонаційну компенсацію (ритм, синтаксичні усічення, вигуки) та локальну адаптацію (добір українських просторічних чи діалектних форм). Загалом, перекладач уникає прямої імітації фонетики, натомість зосереджується на передачі соціальної ролі, стилістичного забарвлення та прагматичної функції діалектизму, що відповідає нормам української перекладацької традиції.

Щодо результатів проведеного практичного аналізу вибраних творів, то у випадку соціальних діалектизмів домінували такі стратегії, як лексична та фразеологічна компенсація, а також передача «низького» реєстру через синтаксичні спрощення та розмовну лексику. Водночас територіальні діалектизми здебільшого відтворювалися шляхом збереження локальних реалій у нейтральному варіанті українською, без графічної імітації, але з додатковим

підсиленням через експресивну лексику, вигуки чи етнографічні деталі. Такий підхід дозволив поєднати читабельність, не порушуючи літературної норми української мови.

Зіставлення перекладів чотирьох творів – «Пригоди Тома Сойєра», «Гекльберрі Фінн», «Буремний перевал» та «Ярмарок суєти» – продемонструвало, що жанрова природа тексту, образна структура та соціолінгвістичні характеристики персонажів безпосередньо впливають на вибір перекладацьких тактик. Американська белетристика з її багатством соціальних і етнічних голосів вимагала більшої гнучкості у використанні компенсації та розмовної лексики. У романах англійських авторів, зокрема з яскраво вираженими територіальними діалектами, перекладачі надавали перевагу нормалізації фонетики та передачі колориту через лексичні маркери й етнографічні реалії. Усі випадки демонструють закономірність: фонетична імітація майже повністю відкидається, натомість формується система компенсаторних засобів, яка у кожному творі адаптується до конкретних художніх завдань.

Таким чином, порівняльний аналіз дозволив узагальнити: переклад діалектів в українській традиції ґрунтується на балансі між збереженням соціального й стилістичного сигналу та забезпеченням прозорості тексту для читача, а жанрова специфіка визначає ступінь цього балансу.

Подальші дослідження можна розвивати у кількох напрямках. Насамперед доцільно залучати ширший корпус матеріалів, зокрема тексти різних історичних періодів та сучасні адаптації, що дозволить простежити динаміку відтворення діалектних особливостей у перекладі. Важливо також зіставляти англійські соціальні та територіальні діалекти з українськими відповідниками не лише на лексичному рівні, а й у площині інтонації, прагматики й дискурсу. Перспективним є створення паралельних корпусів перекладів, що допоможе точніше систематизувати прийоми компенсації та адаптації. Крім того, подальші дослідження можуть зосереджуватися на експериментальній перевірці ефективності різних перекладацьких стратегій, а також на виробленні

практичних рекомендацій для перекладачів і редакторів щодо маркування діалектності без втрати зрозумілості тексту.

CONCLUSIONS

The study produced a comprehensive understanding of dialectisms as linguistic units that reflect not only territorial or social distinctions but also serve as a means of constructing a character's linguistic "passport" within a literary text. Various approaches to defining the concept of "dialectism" were examined. In modern linguistics, this term is understood not merely as a deviation from the literary norm, but also as a significant bearer of cultural and sociolinguistic meaning. Scholars have proposed several classifications of dialectisms: social and territorial; based on linguistic levels (phonetic, morphological, lexical, syntactic); and according to their functions in the text (characterological, expressive, stylistic).

A critical review of scholarly literature demonstrated that the translation of dialectal elements has no single universal solution; rather, it relies on a spectrum of strategies that vary depending on the genre of the text, its stylistic orientation, and its target readership. Among the primary methods are the following: normalization (replacing a dialect form with a standard one), calquing (literal transfer), lexical and phraseological compensation (using equivalents in the target language that reproduce the social or emotional register), intonational compensation (through rhythm, syntactic reduction, or interjections), and local adaptation (the selection of Ukrainian colloquial or dialectal forms). Overall, translators tend to avoid direct phonetic imitation and instead focus on conveying the social role, stylistic colouring, and pragmatic function of the dialectism—an approach consistent with the norms of the Ukrainian translation tradition.

The practical analysis of selected literary works revealed that, in the case of social dialectisms, strategies such as lexical and phraseological compensation predominated, along with the rendering of a "low" register through syntactic simplification and conversational vocabulary. Territorial dialectisms, by contrast, were chiefly conveyed through the preservation of local realia in a neutral Ukrainian form, without graphic imitation, though reinforced by expressive vocabulary, interjections, or ethnographic details. This method ensured readability while maintaining the norms of the Ukrainian literary language.

A comparative examination of the translations of four works — "The Adventures of Tom Sawyer" by Mark Twain, "Adventures of Huckleberry Finn" by Mark Twain, "Wuthering Heights" by Emily Brontë, and "Vanity Fair: A Novel without a Hero" by William Makepeace Thackeray — demonstrated that the genre-specific nature of a text, its imagery, and the sociolinguistic characteristics of its characters directly influence the translator's choice of strategies. American fiction — with its rich diversity of social and ethnic voices — required greater flexibility in the use of compensation and colloquial vocabulary. In novels by English authors, particularly those featuring pronounced territorial dialects, translators tended to favour phonetic normalization and conveyed local colour through lexical markers and ethnographic realia. Across all cases, a consistent pattern emerged: phonetic imitation is almost

entirely rejected in favour of a system of compensatory techniques adapted to the artistic aims of each work.

Thus, the comparative analysis allowed for the conclusion that the translation of dialects in the Ukrainian tradition is grounded in a balance between preserving social and stylistic signals and ensuring textual transparency for the reader, with genre specificity determining the degree of this balance.

Further research may develop in several directions. It is advisable to expand the corpus of materials to include texts from various historical periods as well as contemporary adaptations, which would make it possible to trace the dynamics of dialectal representation in translation. It is also important to compare English social and territorial dialects with Ukrainian counterparts not only at the lexical level but also in terms of intonation, pragmatics, and discourse. A promising avenue involves creating parallel translation corpora to more accurately systematize compensatory and adaptive techniques. Additionally, future studies may focus on experimentally assessing the effectiveness of different translation strategies and on developing practical recommendations for translators and editors regarding the marking of dialectality without compromising textual clarity.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Балахтар В. В., Балахтар К. С. Адекватність та еквівалентність перекладу. *VI Міжнародна науковопрактична конференція «Спецпроект: аналіз наукових досліджень» (30–31 травня 2011г.)*. Буковинська державна фінансова академія, Україна. С. 28–33.
2. Бибик С. Діалектне слово у словнику і в тексті. *Семантика мови і тексту: зб. ст. VIII Міжнар. конф.* Ів.-Франківськ : Плай, 2003. С. 46–50.
3. Бибик С. Стильова розмовна норма та розмовна лексика. *Культура слова*. 2011. № 74. С. 59–65.
4. Гавадзин О. Я. Динамічні процеси в говірках у світлі лінгвістичних студій з проекцією на ареал Покуття. Рідне слово в етнокультурному вимірі : зб. наук. праць. Дрогобич, 2018. Вип. 11. С. 16–27.
5. Гармаш Т. А. Особливості перекладу діалектизмів німецькою мовою (на основі твору Марії Матіос «Солодка Даруся»). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*. 2019. № 12. С. 30–34.
6. Голуб Ю. І., Лужаниця О. І. Особливості функціонування англійських діалектів в епоху глобалізації. *Нова філологія : збірник наукових праць*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. № 85. С. 85–92.
7. Голянич М. І., Стефурак Р. І., Бабій І. О. Словник лінгвістичних термінів. Івано-Франківськ : Сімик, 2011. 272 с.
8. Гонта Х., Караневич М. Способи відтворення територіальних діалектизмів в англійсько-українській мовній парі. *Магістерський науковий вісник Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 2025. № 44. С. 20–23.
9. Гриценко П. Ю. Тексти як джерело дослідження українських говірок Румунії. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. 2003. С. 9–16.
10. Грещук В. В. Чинники формування діалектної лексики. *Українська мова*. 2016. № 2. С. 3–13. URL:

<http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3490/1/Чинники%20формування%20діалектної%20лексики.pdf>.

11. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. Вісник Прикарпатського університету. Філологія. 2012. Вип. 32–33. С. 214–221.

12. Грещук В. Діалектна лексика в романі М. Дочинця «Горянин». Українознавчі студії. Івано-Франківськ : 2019. № 20. С. 129–141.

13. Гудманиян А. Г., Струк І. В. Відтворення фонографічних аномалій діалектного мовлення в перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їх перекладів українською й російською мовами). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2014. Вип. 4. С. 52–55.

14. Железняк, М. Г., & Масенко, Л. Т. Діалект. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-24450>.

15. Захарчук М., Радомська Л. Вплив діалектів на формування сучасної української мови. 2021. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37990/90552.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.

16. Зорівчак Р. П. Генрі Лонгфелло українською мовою. *Всесвіт*. 1982. № 3. С. 148–149.

17. Ковалів, Ю. І. Літературознавча енциклопедія : У 2 т. (Т. 1). Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.

18. Ковтун О. В. Діалектна лексика у сучасній українській прозі в аспекті перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2017. № 28. С. 184–188.

19. Колоїз Ж. В. Діалектизми в романі Марії Матіос «Солодка Даруся». Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. 2010. Вип. 4. С. 98–117.

20. Кравчук І. В. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. Науковий вісник Волинського національного

університету імені Лесі Українки. Серія «Філологічні науки. Мовознавство». 2010. №2. С. 60–63.

21. Кулинич О. Лексикографічне відображення словникового складу Нортумберленського діалекту. Молода наука : збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. Т. I. С. 321–324.

22. Лєснова В., Ткач Л. Роль діалектологічної практики в дослідженні сучасного говіркового мовлення (на матеріалі з села Ярівка Хотинського району Чернівецької області). 2016. С. 99–106.
URL: [https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22785/1/Валентина%20ЛЄСНОВА%20\(Старобільськ\),Людмила%20Ткач.pdf](https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/22785/1/Валентина%20ЛЄСНОВА%20(Старобільськ),Людмила%20Ткач.pdf).

23. Лісовий В. С. Автономія і гетерономія. *Енциклопедія Сучасної України*. 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-42466>.

24. Лужаниця О. І. Типи сучасних англійських діалектів. Вісник ЗНУ. Філологічні науки. Запоріжжя : Вид-во Запорізького нац. ун-ту, 2005. № 1. С. 144–147.

25. Матвійшин О. М. Діалектизми Василя Стефаника крізь призму перекладу німецькою мовою. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*. 2019. № 175. С. 714–718.

26. Матвіяс І. Г. Засади української діалектології. *Мовознавство*. 2000. № 1. С. 3–9.

27. Медвідь О. М. Проблема використання діалектизмів і просторіччя в українському художньому перекладі. *Другий міжнародний конгрес україністів: доповіді і повідомлення (м. Львів 22–28 серпня 1993 р.)*. Львів, 1993. С. 272–277.

28. Мойсієнко А. К., Бас-Кононенко О. В., Бондаренко В. В. Сучасна українська літературна мова: Лексикологія, фонетика. К. : Знання, 2010. 271 с.

29. Навальна М. І. Діалектні дієслова в структурі речень художнього стилю як особлива стилізація тексту (на матеріалі твору Володимира Лиса «Стара Холера»). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. 2024. С. 53–58.

30. Нестерчук О. Г. Українська діалектологія. Луцьк : Вол. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2023. 79 с.
31. Пена Л. Гуцульські діалектні риси в поезії Марії Матіос. Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. 2010. Вип. 25–26. С. 77–81.
32. Пономарів О.Д. Стилїстика сучасної української мови. Київ: Либїдь, 1993. 248 с.
33. Полїщук Л. П., Пушкар Т. М. Лексико-семантичні та стилїстичні особливості перекладу діалектизмів у текстах публіцистичного стилю. *Philology. Multidisciplinary scientific notes. Theory, history and practice*. С. 573–577.
34. Ребрїй О. В. Сучасні концепції творчості у перекладі : монографія. Харків : Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
35. Русанівський В. М., Тараненко О. О., Зяблюк М. П., Карпіловська Є. А., Вихованець І. Р. Українська мова: Енциклопедія. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с.
36. Савчин Т. Проблеми диференціяції понять «мова» та «діалект» в українському соціолінгвістичному просторі. *Studia methodologica*. 2022. № 54. С. 92–103.
37. Селїверстова К. М. Структура діалектної лексики роману Марії Матіос «Солодка Даруся». Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови: зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. Вип. 6. С. 50–53.
38. Синишина Ю. Функціонально-стилїстичні причини використання діалектизмів в англomовному літературному творі, засоби їх перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Т. 3, № 59. С. 114–118.
39. Стреленко С. І. Лексико-семантична група «їжа та напої» у англійських діалектах. Запоріжжя : ЗНУ, 2024. 63 с.

40. Струк І. В. Стратегії відтворення аномалій діалектного мовлення в перекладі (на матеріалі творів Марка Твена та їхніх перекладів українською та російською мовами). *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2014. № 30. С. 83–97.
41. Тарасова В. Структура лексико-семантичного поля «Природа» в Ессекському діалекті англійської мови. Молода наука : збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. Т. І. С. 221–224.
42. Товстенко В.Р. Просторіччя в українській мові як структурно-функціональне явище. Київ: Інститут української мови НАН України, 2003. 278 с.
43. Уманець Р. С. Перекладацькі рішення при відтворенні реалій у художньому перекладі німецькою мовою (на матеріалі перекладу роману Марії Матіос «Солодка Даруся»). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2015. № 51. С. 576–583.
44. Ципердюк О. Гуцульські діалектизми в мові роману «Непрості» Тараса Прохаська. Вісник Прикарпатського університету. Філологія. 2012. Вип. 32–33. С. 242–250.
45. Шевельов Ю. Внесок Галичини у формування української літературної мови. НТШ у Львові, Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ: КМ Академія, 2003. 157 с.
46. Яворський А. Лексика волинсько-поліської говірки в романі Володимира Лиса «Століття Якова». *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди*. 2013. Вип. 36. С. 137–142.
47. Яворський А. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 2. С. 230–236.
48. A Synopsis of the Lexical Variations in British and American English / M. Faruquzzaman et al. *World Journal of English Language*. 2024. Vol. 14, no. 4. P. 306–321.
49. Baker M. In other Words: a coursebook on translation. New York : Routledge, 1996. Vol. 3. 317 p.

50. Blažytė D., Liubinienė V. Culture-specific items (CSI) and their translation strategies in Martin Lindstrom's Brand sense. *Research journal studies about language*. 2016. Vol. 29, No. 2824. P. 42–57.
51. Chambers J. K., Trudgill P. *Dialectology*. Cambridge : Cambridge University Press, 1998. 201 p.
52. Crystal D. *The Cambridge encyclopaedia of the English language*. Cambridge University Press, 2015. 800 p.
53. Hakami F. A. Lexical gap between old and new generations in a Jizani dialect: a sociolinguistic mixed method study. *Saudi Journal of Language Studies*. 2022. Vol. 2, no. 4. P. 220–235.
54. Kerswill P. Dialect levelling and geographical diffusion in British English. *Social dialectology*. 2003. P. 223–243.
55. Kolisnyk M., Kornyska Y., Sokyrskya O. Criteria development for the classification of English dialects. *Advanced Linguistics*. 2023. No. 11. P. 16–22.
56. Leleka T. O. Translation peculiarities in the cultural aspect. *Haykovi zanucki*. 2024. Vol. 1, no. 208. P. 247–252.
57. Munday J. *Introducing translation studies: theories and applications* (4th ed.). London and New York : Routledge, 2016.
58. Newmark P. *A textbook of translation*. New York : Prentice Hall, 1988.
59. Pedersen J. How is culture rendered in subtitles?. *Challenges of Multidimensional Translation: Conference Proceedings*. 2005. P. 1–18.
60. Savory T. *The Art of Translation*. Boston : The Writers, Inc., 1968. 191 p.
61. Sumarni L. *Translation: from theory to practice*. Yogyakarta : SanataDharma University Press, 2016. 299 p.
62. Trudgill P. *The Dialects of England*. Cambridge : The Macmillan Company, 2000. 154 p.
63. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London : Routledge, 2008. 336 p.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

64. Бронте Ш. Буремний перевал. URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=1311>.
65. Твен М. Пригоди Гекльберрі Фіна. URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=18>.
66. Твен М. Пригоди Тома Сойєра. URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=17>.
67. Теккерей В. Ярмарок Суєти. URL:
<https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=4097>.
68. Bronte S. Wuthering Heights. URL:
<https://www.ucm.es/data/cont/docs/119-2014-04-09-Wuthering%20Heights.pdf>.
69. Thackeray W. Vanity fair. URL:
[https://en.wikisource.org/wiki/Vanity_Fair_\(Thackeray\)](https://en.wikisource.org/wiki/Vanity_Fair_(Thackeray))
70. Twain M. The adventures of Huckleberry Finn. URL:
<https://contentserver.adobe.com/store/books/HuckFinn.pdf>.
71. Twain M. The Adventures of Tom Sawyer. URL:
<https://giove.isti.cnr.it/demo/eread/Libri/joy/TSawyer.pdf>.